

BABEL.

Juni 2021
Jaargang 29
Nummer 09

**Hoogleraar
Maartje
Schermer
doet
onderzoek
naar het
verbeteren
van de
mens**

**Waarheid is een
wankel begrip**

**De strijd om de toekomst
van het Franse socialisme**

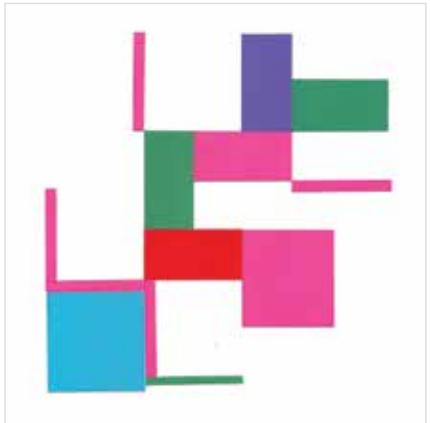

UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM

FACULTEIT DER GEESTESWETENSCHAPPEN

MOKUM
Een ode aan de
Amsterdamse blowcultuur **11**

OPINIE
Het gevaar van onge-
breideld medisch labelen **15**

IN GESPREK MET
Reinier van Lanschot
van de pan-Europese
partij Volt **22**

ACHTERGROND
Wat is de maatstaf voor
het inzetten van moties
van wantrouwen en
afkeuring? **24**

/// **02 HOOFDREDACTIONEEL**
• door Freek Hays & Lisa
Kampen /// **04 IN DE GEEST**
VAN • door Lisa Kampen ///
06. INTERVIEW MAARTJE
SCHERMER • door Max
Rensink /// **11 MOKUM** • door
Robin Phoelich /// **12 COLUMN**
• door Teske Wortman ///
12 ESSAY STRIJD BINNEN
FRANS SOCIALISME • door
Tammie Schoots /// **15 OPINIE**
PSYCHISCH LIJDEN • door
Sofia de Valk /// **19 ESSAY**
FOUTEN MAKEN IN DE
WETENSCHAP • door Teske
Wortman /// **21 COLUMN** •
door Max Rensink /// **22 IN**
GESPREK MET CO-PRESIDENT
VOLT • door Julien Paul
Jukema /// **24 ACHTERGROND**
KAMERMOTIES • door
Alexander M. Hiebsch /// **27**
TALIGE WENDING • door
Robin Phoelich /// **28 DIALOOG**
• door Sofia de Valk

Lieve *Babel*-lezer,

E r bestaat haast geen hardnekkiger coronacliché dan: ‘Wat een gekke tijd, hè?’ Gelukkig lijkt het einde van deze lastige, saaie en stille periode van afstand houden en thuiszitten, kijkend naar het goede vaccin-nieuws, steeds meer in zicht. Maar wat staat ons te wachten zodra die 17-miljoenste prik is gezet? Post-pandemische euforie in een nieuwe *roaring twenties*? Of juist een periode van totaal ongemak, vervreemding en verwarring waarin we al zoekend naar het ‘oude normaal’ de tijd nog steeds als ‘raar’, ‘vreemd’ en ‘gek’ aanduiden?

Misschien wel de grootste coronavraag: welke erfenis laat het virus na? Rekenen we af met de prestatiemoraal of spelen we het levensdeuntje waarop we zoeken naar maximaal succes en geluk vrolijk door? Want hoewel de lat van wat we als mensen kunnen en vooral mogen door de pandemie behoorlijk is gezakt, is de jacht naar ‘de perfecte versie van onszelf’ niet bepaald gestaakt. Dit terwijl we diep vanbinnen weten dat perfectie net zo ongrijpbaar is als een antwoord op de existentiële levensvraag wat we in hemelsnaam allemaal uitvreten in deze wereld. In dit nummer nemen we de grenzen van deze jacht naar continue verbetering onder de loep en deelt Maartje Schermer, hoogleraar filosofie en geneeskunde, in het interview haar kijk op het interessante onderzoeksgebied van *human enhancement*, oftewel: menselijke verbetering. Wanneer is iets echt een menselijke verbetering en is het wegpoetsen van fouten en gebreken wel wenselijk? In de wetenschap zijn fouten in elk geval broodnodig om tot nieuwe inzichten te komen, zo laat Teske in haar essay over de onverklaarbaarheid van ‘de waarheid’ zien.

Een minder banaal, maar juist krachtiger coronacliché is het Bijbelse ‘een mens leeft niet van brood alleen’. We hebben ook geestelijke behoeftes die vervuld moeten worden, zoals ontspanning, vermaak en contact met anderen. Maar hoe beschrijf je de ander eigenlijk, vroeg Robin zich deze maand af. In onze rubriek ‘Talige wending’ duikt ze in dit ogenschijnlijk vanzelfsprekende woord en komt ze erachter dat onze talige invulling van ‘de ander’ verdomd leeg is. Dat de taal onze menselijke ervaring tekort kan doen blijkt uit het opiniestuk dat Sofia deze maand schreef. Hierin betoogt ze dat het overmatig gebruik van psychiatrische labels als ‘ADHD’ of ‘depressie’ doorschiet tot een punt waarbij we voorbijgaan aan de complexiteit van de menselijke binnenwereld. Ze pleit voor een meer betekenisvolle taal waarin we de ander rechtuit durven te vragen: ‘Wat betekent deze ervaring voor jou?’

Een vraag om te onthouden, ongeacht of de komende tijd nu euforischer, virus-vrijer, eindelijk minder regenachtig of toch nog altijd ‘gek’ is.

Liefs,

Freek en Lisa

Maurice Merleau-Ponty en het lichamelijk perspectief

Voor de rubriek 'In de geest van' onderzoeken onze redacteurs

elke maand het gedachtegoed en leven van een opvallende

geesteswetenschapper. Deze maand duikt Lisa in het gedachtegoed van

filosoof Maurice Merleau-Ponty, die meent dat het menselijk bestaan

gekenmerkt wordt door ons lichamelijk perspectief op de wereld.

Tekst /// Lisa Kampen Beeld /// Brent de Nef

Het klassieke onderscheid tussen het empirisme en het rationalisme

Hoe geven wij betekenis aan de wereld om ons heen? Dit is een vraag waar filosofen zich al eeuwen het hoofd over breken. De Griekse filosoof Aristoteles verwees naar de zintuiglijke ervaring. Door objecten in de wereld veelvuldig waar te nemen blijven de wezenlijke eigenschappen van het object in het geheugen achter. Zo heb je in het geheugen al op basis van de zintuiglijke waarneming een begrip, dat je alleen nog hoeft te benoemen. Neem bijvoorbeeld het zien van een paard; Aristoteles meent dat wij betekenis geven aan deze waarneming door veelvuldig paarden waar te nemen, waardoor de wezenlijke eigenschappen (vier benen, hoeven, lange snuit) in het geheugen achterblijven. Op basis van de wezenlijke eigenschappen, dat wil zeggen de eigenschappen die de meeste paarden delen, vormen wij een begrip van wat een paard is.

De betekenisgeving die Aristoteles voorschrijft wordt een vorm van *empirisme* genoemd. Het empirisme is de kentheorie waarbij de oorsprong van onze kennis de zintuiglijke ervaring, of in andere woorden, de empirie is. Aristoteles wordt ook wel gezien als de eerste empirist in de geschiedenis van de westerse filosofie. De klassieke tegenhanger van het empirisme is het *rationalisme*. Het rationalisme is de kentheorie waarbij de oorsprong van onze kennis het verstand of de rede is, bijvoorbeeld omdat we de rede gekregen hebben van God. Een

welbekende rationalist is René Descartes, die betoogt dat de zintuigen kunnen misleiden en dat de mens daarom moet vertrouwen op helder en welonderscheiden kennis van het verstand.

Mensen verwerken informatie uit de omgeving niet zoals computers dat doen, waarbij ruwe data betekenis krijgt door het in bedachte structuren te plaatsen

In onze tijd vertrouwen wij wat betreft kennis voornamelijk op de 'empirische wetenschap', maar laat je door deze term niet misleiden. In de moderne wetenschap zijn zowel elementen van het empirisme als het rationalisme terug te vinden. Zo wordt voorgesteld dat wij betekenis geven aan de wereld om ons heen door objectieve gegevens van onze zintuigen al denkend te ordenen. Oftewel, een opsomming van gegevens, dat wil zeggen stimuli, neem ik waar met mijn ogen. Deze stimuli worden in de vorm van informatie door mijn brein verwerkt en daardoor begrijp ik dat het een paard is dat ik zie, en geen kat of rezensom.

De tekortkomingen van het empirisme en het rationalisme

Wat als het empirisme en het rationalisme allebei tekortschieten en er een andere manier is waarop wij betekenis geven aan de wereld om ons heen? Deze vraag vormt het onderwerp van Merleau-Ponty's hoofdwerk *Phénoménologie de la perception* (1945). In *Phénoménologie de la perception* beschrijft Merleau-Ponty een eenvoudige gedachte die bij iemand kan opkomen wanneer hij achter zijn bureau zit. 'Als mijn arm op tafel rust, zal ik nooit op de gedachte komen te zeggen dat deze zich *naast* de asbak bevindt zoals de asbak zich *naast* de telefoon bevindt.' (PP, 1945/2009, 160). Deze basale gedachte laat zien dat het lichaam niet een ding is te midden van andere dingen, maar de voorwaarde *waardoor* ik de dingen waarneem. Zo zouden wij eerder zeggen 'de asbak bevindt zich rechts *van mij*', en daarnaast

staat de telefoon'. Zonder mijn lichaam zou er voor mij helemaal geen ruimte bestaan, en zou ik dus ook niet betekenisvol kunnen spreken over de dingen die zich op mijn bureau bevinden.

Hoe verschilt dit van de betekenisgeving die het empirisme en het rationalisme voorstellen? Zoals gebruikelijk in de filosofie heeft Merleau-Ponty een eigen interpretatie van het onderscheid tussen het empirisme en het rationalisme dat slechts grofweg overeenkomt met het onderscheid zoals ik dat in de vorige paragraaf heb geschetst. Voor deze introductie is het echter voldoende om mijn onderscheid aan te houden, met de kanttekening dat Merleau-Ponty de kentheorieën beiden interpreteert in relatie tot de waarneming en ze daarom 'de empiristische benadering van de waarneming' en 'de intellectualistische benadering van de waarneming' noemt. De intellectualistische benadering verwijst in dit geval grofweg naar opvattingen die overeenkomen met het rationalisme.

In tegenstelling tot Merleau-Ponty, neemt zowel de empiristische benadering van de waarneming als de intellectualistische benadering van de waarneming de wetenschappelijke observatie als uitgangspunt. De wetenschappelijke observatie gaat ervan uit dat er een objectieve wereld is die op zichzelf bestaat en die we alleen in kaart hoeven brengen. Zo kan de wereld als een verzameling van gegevens worden opgevat die betekenis krijgt doordat wij ze in een bedachte structuur plaatsen. Neem mijn beschrijving van het zien van een paard door de moderne wetenschap; een opsomming van gegevens, dat wil zeggen stimuli, neem ik waar met mijn ogen. Deze stimuli worden in de vorm van informatie door mijn brein verwerkt en daardoor begrijp ik dat het een paard is dat ik zie, en geen kat of rezensom.

Voordat de informatie door mijn brein verwerkt is, kunnen de stimuli opgevat worden als 'ruwe data'. Deze data vormen geen betekenisvolle samenhang, omdat de informatie nog verwerkt moet worden. Er moet dus iets extern zijn aan de empirie, zoals informatie-verwerkende structuren in het brein, die mijn waarneming betekenis geven. Maar als dit het geval is, dan kan het niet de empirie zijn die de oorsprong is van mijn kennis, gezien de ruwe data van de empirie van zichzelf geen betekenisvolle samenhang vormt. Op dit probleem lijkt de intellectualis-

tische benadering van de waarneming een antwoord te geven. Deze benadering stelt namelijk dat de eenheid van zintuiglijke gegevens geconstitueerd wordt door onze intellectuele vermogens. Denk bijvoorbeeld weer aan Descartes, die stelt dat de oorsprong van onze kennis in de rede ligt. God heeft ons de rede gegeven welke oordeelt over onze waarnemingen, en zo de waarneming van samenhang kan voorzien. De samenhang van de waarneming is dus reeds in het verstand gegeven.

Dit roept echter een nieuw probleem op, want als het de rede is die betekenis geeft aan onze waarneming, hoe onderscheiden we dan kennis van wat we waarnemen met de zintuigen van kennis die puur geconstrueerd is door de rede? Dat wil zeggen, als de samenhang van de waarneming al reeds in het verstand is gegeven, waar hebben wij 'de ruwe data' van de perceptie dan nog voor nodig?

Deze problemen gebruikt Merleau-Ponty om de tekortkomingen van zowel de empiristische benadering van de waarneming als de intellectualistische benadering van de waarneming aan te geven. Hij stelt dat er in de empiristische benadering van de waarneming 'niemand is die ziet', omdat er niemand is die een samenhang ervaart in de opsomming van zintuiglijke gegevens. Daarentegen is er in de intellectualistische benadering van de waarneming 'niets dat gezien wordt', want voor zover de zintuiglijke gegevens in samenhang voorkomen

blijkt deze al reeds door het verstand te zijn geconstrueerd.

Maurice Merleau-Ponty en het lichamelijk perspectief

Hoe geven wij dan betekenis aan de wereld om ons heen? Merleau-Ponty stelt dat er een alledaagse waarneming voorafgaat aan de wetenschappelijke observatie, die gekenmerkt wordt door ons lichamelijk perspectief. Dat wat wij zien is betekenisvol omdat het ons in de situatie uitnodigt om *iets te doen*. Wij kunnen ingaan op deze uitnodiging omdat wij een lichaam hebben. Merleau-Ponty geeft het voorbeeld van een appel op een fruitschaal. Deze appel vormt voor mij geen opsomming van gegevens, maar is in de waarneming gelijk betekenisvol als iets dat mij in een bepaalde situatie uitnodigt om mijn honger te stillen, en in een andere situatie om mijn kwast op te pakken en een stillevens te schilderen.

Wat bijzonder is aan de filosofie van Merleau-Ponty is dat hij niet de wetenschappelijke observatie afwijst, maar alleen de gedachte dat dit aan de oorsprong staat van de manier waarop wij betekenis geven aan de wereld. Hierdoor slaat hij een brug tussen de wetenschap en de alledaagse ervaring. Mensen verwerken informatie uit de omgeving niet zoals computers dat doen, waarbij ruwe data betekenis krijgen door ze in bedachte structuren te plaatsen. In tegenstelling tot de computer is voor de mens onze omgeving gelijk betekenisvol, omdat die bestaat uit uitnodigingen waar wij op kunnen reageren dankzij ons lichamelijk perspectief op de wereld. ▲

De invloedrijke filosofie van Aristoteles en Maurice Merleau-Ponty werd aan mij geïntroduceerd door emeritus-hoogleraren Victor Kal en Maarten Coolen. Lees bijvoorbeeld *Aristoteles op vaste grond* (1992/2013) van Victor Kal of 'Merleau-Ponty' in *Filosofen van deze tijd* (2014) van Maarten Coolen. Door nieuw beleid van de afdeling Filosofie mogen deze emeritus-hoogleraren volgend jaar geen les meer geven aan de UvA. Ben jij het hier, net als *Babel*, mee oneens? Doe dan mee met de briefvenactie van de Humanities Rally, te vinden op humanitiesrally.com.

De duizelingwekkende discussie over het verbeteren van de mens

Hoogleraar Filosofie van de geneeskunde Maartje Schermer doet onder andere onderzoek naar *human enhancement*, in het Nederlands vaak 'het verbeteren van de mens' genoemd. Een waanzinnig interessant onderwerp dat zich bevindt op het snijvlak van de geneeskunde en filosofie. Enhancement roept ontzettend veel vragen op. Wat is het precies, en welke vormen hiervan zijn er al mogelijk? Waar ligt de grens tussen genezen en enhancement? Wat zijn de voordelen en de gevaren? En wat houdt morele enhancement in? Over die vragen ga ik met Schermer in gesprek.

Tekst /// Max Rensink Beeld /// Amanda Vlieger

Ik had nooit gedacht dat ik van filosofie mijn werk zou kunnen maken,' zo vertelt Schermer mij. Het gesprek vindt digitaal plaats, hoewel we ons slechts op enkele kilometers afstand van elkaar bevinden in Amsterdam. Gek genoeg voelt het praten via een scherm onderhand heel natuurlijk – ik heb de afgelopen tien maanden niet anders gedaan.

Schermer is hoogleraar Filosofie van de geneeskunde bij het Erasmus Medisch Centrum in Rotterdam en voorzitter van de commissie Ethiek en Recht van de Gezondheidsraad. Ze studeerde zowel geneeskunde als filosofie aan de Universiteit van Amsterdam. De studie geneeskunde was naar haar mening te veel stampen en te weinig verdieping en uitdaging; ze wilde meer nadenken en besloot om zich ook in te schrijven voor de studie filosofie. Na beide studies enkele jaren afgewisseld te hebben, koos ze definitief voor de filosofie toen ze een promotietraject aangeboden kreeg.

Hoewel Schermer in eerste instantie geneeskunde ging studeren omdat ze mensen wilde helpen, heeft ze nu geen direct patiëntcontact. Half verontschuldigend vertelt ze: 'Ik moet toegeven dat ik dat nooit echt heb gemist. Het afwisselen van steeds nieuwe onderwerpen in het onderzoek

vind ik heel leuk en het onderwijs is erg gevarieerd.'

Als je een beugel hebt, corrigeer je dan een afwijking of voer je een esthetische verbetering uit?

Enhancement

Om het gesprek te openen vraag ik Schermer wat haar definitie van enhancement is. Ze denkt even na en springt dan op van haar stoel. 'Ik wilde eigenlijk een boekje

meenemen, maar dat ligt nog boven. Ik ga het even pakken!'

Het boekje is zo snel niet te vinden – gelukkig heeft ze het ook helemaal niet nodig. Eenmaal teruggekeerd brandt ze los. 'De definitie van filosoof Eric Juengst vind ik eigenlijk nog steeds het meest bruikbaar. Globaal is dat: het vermeerderen of verbeteren van menselijke eigenschappen of functies boven wat normaal of gezond is voor die persoon of voor de groep.' Ze geeft een voorbeeld: 'Als er een pil zou zijn die met bewezen effect je cognitie flink zou verbeteren, bijvoorbeeld je geheugen of je denkvermogen, zou dat typisch een *enhancer* zijn. Tegelijkertijd zou ik cosmetische chirurgie ook als een vorm van enhancement zien als het puur om de esthetiek gaat en niet om defecten of misvormingen recht te zetten.'

De dunne scheidslijn tussen genezen en verbeteren

Maar wanneer spreek je van het genezen van een afwijking of een ziekte en wanneer is iets écht alleen verbeteren? Die grens is volgens Schermer enigszins arbitrair: 'Als je kijkt naar gebitten van mensen, dan zie je op oudere foto's dat iedereen scheve en gele tanden heeft. Dat was toen normaal, maar nu niet meer. De vraag is: als je nu een beugel hebt,

corrigeer je dan een afwijking of voer je een esthetische verbetering uit? Daar is de grens heel dun.’

Die grens lijkt afhankelijk van wat we als maatschappij normaal en gezond vinden. Schermer legt uit dat uiterlijk vaak door de sociale norm van de gemeenschap wordt bepaald. Aan de andere kant bepaalt de medisch-wetenschappelijke norm wanneer een afwijking zodanig is dat behandeling gewenst is. ‘Wanneer je vindt dat iets echt een last met zich meebrengt voor mensen, kun je het een ziekte noemen. Het is niet zo dat de wetenschap ziektes ontdekt – ik ben geen harde realist in die zin.’

Ik moet hierbij denken aan het *shift workers sleep syndrome*: de ziekte waarbij mensen moeite hebben met slapen wanneer zij veel nachtdiensten draaien. Het is een voorbeeld van het ontstaan van ziektes op basis van de maatschappelijke normen en activiteiten. Als er steeds meer mensen buiten kantooruren en ook ‘s nachts gaan werken, zullen die

mensen waarschijnlijk ook slechter slapen: zo kan een aandoening ‘ontstaan’.

Verskillende vormen van enhancement

Ik vertel Schermer dat ik word bezig-gehouden door de vraag wat precies enhancement is, en wat juist niet. Stel dat je je beter wilt kunnen concentreren. Wat is dan het verschil tussen het drinken van een kop koffie en het nemen van een pilletje? ‘Filosoof Allen Buchanan maakt een onderscheid tussen meer alledaagse enhancement en biomedische enhancement. Er bestaan geheugenkunstenaars die met enorme training een heel goed geheugen kunnen krijgen; dat is misschien enhancement, maar het is geen enhancement waarbij biomedische kennis gebruikt wordt.’ Koffie valt daarmee in de alledaagse categorie, waar bij de ontwikkeling geen biomedische technieken worden gebruikt.

Bij het belang van het onderscheid tussen biomedische enhancement en andere vor-

men van enhancement plaats ik zelf vraagtekens. Want waarom zijn we extra kritisch op door ons ontwikkelde vormen van interne enhancement – werkzaam in ons lichaam – zoals bijvoorbeeld een concentratie-verbeterende pil, en minder kritisch op de ontwikkeling van het internet of de smartphone? Zijn dat niet bij uitstek ingrijpende en interessante vormen van enhancement? De afgelopen decennia hebben we bijvoorbeeld toegang gekregen tot extreem veel informatie door het internet; in feite is het internet een soort extern supergeheugen. Is het wel terecht om zo’n duidelijk onderscheid te maken tussen deze verschillende soorten enhancement?

Ik deel mijn twijfels. Schermer legt uit dat er op deze stellingname verschillende visies zijn. In het debat over enhancement staan de posthumanisten tegenover de bio-conservatieven. ‘De posthumanisten, die pro-enhancement zijn, vinden het inderdaad niet relevant op welke manier de mens verbetert. Het is voor hen niet belangrijk of een iPhone,

die je bijna als een *extended memory* kan zien, nou binnen of buiten je lichaam is. Dát de mens verbetert is voor hen belangrijk; dat is zelfs een morele plicht.’ Aan de andere kant heb je de bio-conservatieve positie. ‘Voor bio-conservatieven zijn het lichaam en de lichamelijke integriteit van groot belang. De manier waarop het lichaam is geschapen of geëvolueerd is, heeft voor hen een zekere intrinsieke waarde. Zij vinden dat je daar niet te veel aan moet veranderen.’

Daar kun je tegen inbrengen dat de mens continu verandert. Schermer: ‘Ja, ook onze genen veranderen door evolutie. Daarnaast is het een drogreden om te zeggen: dit is zoals het is, dús is het goed. Ziektes zijn in feite ook natuurlijk, en mensen doen soms nare dingen, zoals oorlog voeren.’

Maar volgens Schermer zou de discussie niet alleen maar moeten gaan over of iets nou wel of geen enhancement is en van welke soort enhancement sprake is. Er zijn nou eenmaal grijze gebieden. ‘Het benoemen van iets als enhancement is op zich geen moreel oordeel. Je kunt beter rechtstreeks kijken naar of iets goed is of nadelen heeft: is het een enhancement die moreel acceptabel is?’

leutelen aan de genen

Mijn fascinatie voor de discussie rondom enhancement groeit met de minuut. Nadenken over concrete voorbeelden maakt het onderwerp tastbaarder. De gloednieuwe CRISPR-Cas techniek (volledige naam: *clustered regularly interspaced palindromic repeats*) is zo’n voorbeeld. Het is een DNA-techniek waarbij zeer selectief in een gen geknipt kan worden. Op deze manier kunnen er heel precieze aanpassingen in het DNA worden gedaan. Je kan er bijvoorbeeld bepaalde ziektes mee elimineren in een embryo, zodat een kind die ziektes niet krijgt. Maar tegenstanders wijzen op gevaren: kan dat niet doorslaan? De techniek maakt namelijk meer mogelijk dan alleen het elimineren van ziektes. Willen we dat ouders in de toekomst de oogkleur, het IQ of de muzikaliteit van hun kind kunnen kiezen door specifieke genen te laten knippen?

In 2019 schokte de Chinese arts He Jiankui de wereld door de CRISPR-Cas techniek al toe te passen, tegen de in de wetenschappelijke wereld geldende afspraken in. Hij probeerde een beschermend gen tegen hiv in te bouwen bij embryo’s. Uit het experiment werden uiteindelijk de tweelingzusjes Lulu en Nana geboren. Dat de arts veel te vroeg is

geweest, staat voor Schermer buiten kijf. ‘De internationale richtlijnen zijn er duidelijk in dat CRISPR-Cas nog niet in embryo’s gebruikt mag worden. En er is meer op aan te merken, bijvoorbeeld of de ouders wel goed geïnformeerd zijn. Maar ik denk dat áls je met een magisch middel’ – ze zwaait met haar vinger als toverstaf in het rond – ‘resistentie tegen hiv zou kunnen bereiken, dat in beginsel helemaal geen verkeerd idee is. Het doel is niet verkeerd, maar het middel is nu nog te gevaarlijk. En stel dat het zou werken, dan kun je je afvragen of dit de meest praktische techniek is om te gebruiken in de gebieden waar hiv het meeste schade aanricht; een geneesmiddel zou simpeler kunnen zijn.’

Als je een volk gedwee en volgzaam wil maken, heb je daar geen CRISPR-Cas voor nodig

Hoewel CRISPR-Cas nog in de kinderschoenen staat, spreekt het enorm tot de verbeelding. In het kader van deze discussie is de bijzondere film *Human Nature* (sinds kort te vinden op Netflix) over CRISPR-Cas een aanrader.

Internationale regelgeving

Ik leg Schermer voor dat ik het lastig vind dat er altijd individuen zullen zijn, zoals He Jiankui, die de internationale afspraken zullen overtreden. ‘Dat is inderdaad lastig. Die afspraken vallen niet heel hard af te dwingen, hoewel de Chinese arts wel ontslagen en vervolgd is. Maar uiteindelijk kun je nooit tegenhouden dat eenlingen regels zullen overtreden.’

Individuele overtreders zullen er dus altijd zijn. Maar wat zou er gebeuren als een land

buiten de afspraken om bewezen werkende enhancers ontwikkelt? Schermer schetst een hypothetische situatie: ‘Stel dat China een middel ontwikkelt dat economisch voordeel geeft en dat mensen harder, beter of slimmer laat werken. Dat zal druk zetten op de rest van de wereld. Europa en Amerika zouden moeten beslissen welke kant ze op willen gaan. Ze zouden kunnen zeggen: als die middelen werken, veilig zijn en onze concurrent gebruikt ze, dan moeten wij onze regels misschien wat versoepelen.’

Kwade bedoelingen

Dit raakt voor mij aan een gevaar van alle vormen van enhancement. Want wat gebeurt er als bepaalde landen en regimes, waar de democratische rechtsstaat niet hoog in het vaandel staat, deze technieken ter beschikking krijgen? ‘Ik denk dat dit een terechte zorg is, maar de vraag is wat je vervolgens met zo’n constatering moet. Slechte regimes zullen namelijk alles aangrijpen: die hebben geen enhancement nodig om mensen te martelen en onder druk te zetten. Bij nieuwe technieken wordt er regelmatig gezegd dat die misbruikt zouden kunnen worden. Dat is vaak ook zo, maar de vraag is wanneer iets dusdanig gevaarlijk is voor de wereld dat je dat beter überhaupt niet onderzoekt. Misschien hadden we dat met de atoombom moeten doen. Tegelijkertijd is het een beetje de manier waarop kennis werkt en waarop mensen werken.’ Als iets eenmaal is ontwikkeld, is het lastig dat volledig links te laten liggen.

De Chinese arts die zijn boekje te buiten ging met CRISPR-Cas is een voorbeeld van hoe het mis kan gaan. ‘Maar de manier waarop je hier misbruik van kan maken is niet zo evident. Het is niet zo dat het heel makkelijk is om stamcellen aan te passen waardoor...’ Schermer aarzelt even. ‘... je een agressief volkje kweekt? Het is niet zo dat je met CRISPR-Cas mensen kunt kweken die precies zo zijn zoals jij ze hebben wilt. En als je een volk gedwee en volgzaam wil maken, dan heb je daar geen CRISPR-Cas voor nodig – kijk naar Noord-Korea. Kennis kan bijna altijd voor goede en slechte doeleinden gebruikt worden. Je kunt beter inzetten op regulering dan op een totaalverbod van kennisontwikkeling.’

Ongelijkheid

Er is volgens Schermer een ander belangrijk argument tegen cognitieve enhancers dat in de literatuur een flinke discussie op gang heeft gebracht. ‘Stel je voor dat er hele

dure middelen komen die mensen echt een voorsprong geven, vergroot dat niet de kloof tussen arm en rijk? Tegelijkertijd zie je dat nu ook al: ouders die Cito-toetstraining kunnen betalen, kinderen met een rustige studeerkamer... Maar natuurlijk is het feit dat er nu ongelijkheid bestaat geen reden om nog meer ongelijkheid toe te staan.’

Schermer en ik zijn het erover eens dat een toename van ongelijkheid op globaal niveau een groot bezwaar is tegen enhancement. Kan enhancement ongelijkheid ook verkleinen? ‘Een concentratie-verbeterende pil zou je gratis kunnen geven aan kinderen die met vijf broertjes en zusjes in een te klein huis wonen, zodat ze toch goed kunnen studeren. Dat is niet ondenkbaar, maar het is een ander soort scenario dan we meestal voor ons zien: dat van hele slimme mensen die een pil nemen en dan nog slimmer of sneller worden.’

Verbeteren... waarvan?

We spreken al enige tijd over enhancement en de mogelijkheden daarvan. Maar in het begrip enhancement, mens-verbeteren, ligt ook een morele vraag verborgen. Wat is namelijk een beter mens? Zou die vraag niet eerst beantwoord moeten worden voordat je überhaupt de verschillende mogelijkheden kan bespreken? Schermer knikt: ‘Enhancement suggereert inderdaad dat er een goede manier van mens-zijn is, of een manier van mens-zijn die nog beter kan. De posthumanisten denken zelfs dat we het mens-zijn voorbij moeten en achter ons moeten laten. Zij geloven dat mensen een halfbakken, niet helemaal gelukke versie zijn en dat we nog beter kunnen worden.’

Schermer zegt vervolgens: ‘Het omgaan met tegenslagen, het streven naar iets en het soms wel en soms niet slagen – ik vind dat zelf iets wat het menselijk leven ook mooi maakt. Dat zou je niet weg willen poetsen. Tegelijkertijd kom je volgens mij altijd op een punt waarbij je je eigen grenzen tegenkomt, hoeveel enhancers je ook neemt.’

Enhancement zorgt dus eigenlijk voor het verleggen van de grenzen. En schiet je daar wat mee op? ‘Het verleggen van grenzen haalt de grens zelf niet weg. Je kan het misschien vergelijken met een amateursporter die een keer een wedstrijd wint versus iemand die op Olympisch niveau wint: wie heeft er een beter leven? Wordt de olympiër daar gelukkiger van dan de amateur of is slechts het niveau verschillend?’

De mensheid is waarschijnlijk al zolang zij bestaat bezig met het uitvinden van hulpmiddelen. In dat licht is enhancement een volgende stap in het continuüm van vooruitgang. ‘Zo kan je het inderdaad zien. De mens heeft langzamerhand technologie ontwikkeld: het vuur, het wiel, en nu hebben we dit. Elke keer vinden we iets nieuws uit. Of dat vervolgens goed is, dat vind ik een andere vraag.’

We moeten
uitkijken
dat we geen
utopische of
dystopische
vergezichten
creëren

Morele enhancement

Als laatste spreken we over een specifieke vorm van enhancement, die morele enhancement wordt genoemd. Dit is een, nu nog fictief, hulpmiddel om het morele kompas van mensen te versterken. Maar dat roept vragen op. Want hoe verbeter je moraliteit? Daar voeren filosofen al millennia lang discussies over, zonder dichter bij consensus te komen. Schermer: ‘Betekent moreel beter dat je meer gevoelens van liefde en empathie naar je medemensen hebt? Maar dan voel je het abstracte leed van mensen aan de andere kant van de wereld misschien minder. Betekent moreel beter dan dat je beter moreel kunt redeneren en argumenteren? Een utilist zou gewoon het sommetje willen maken, al is dat misschien superkil: hoe voorkom je het meeste leed? Volgens Aristoteles daarentegen zou je om een moreel beter mens te worden de deugden moeten oefenen door steeds het goede te doen. Hoe stimuleer je dat met een pil? Wat je nou precies wilt verbeteren is een discussie op zich.’

Tja, en wat is slecht gedrag? ‘Je kan zeggen:

crimineel gedrag en agressief gedrag. Maar niet elke vorm van agressie is verkeerd. En wat moeten we met belastingontduiking? Dat kun je niet oplossen met agressieremming. Morele enhancement neigt te focussen op bepaalde typen van ongewenst en amoreel gedrag.’

Volgens Schermer is deze discussie vooral een gedachte-experiment: ‘Bij enhancement is er continu een grens tussen de realiteit en totaal hypothetische ingrepen. Bij morele enhancement is dat ook het geval. De discussie is heel fictief, want we zijn het er niet over eens wat morele enhancement precies is, en we kunnen het eigenlijk ook nog niet.’

Hoe gaat dit verder?

Volgens Schermer moeten we oppassen dat we het niet te veel over hypothetische toekomstscenario's hebben. Voor filosofen zijn dit misschien goede gedachte-experimenten, maar de discussie moet uiteindelijk ook weer terugkeren naar de realiteit. ‘We moeten uitkijken dat we geen utopische of dystopische vergezichten creëren. We zouden moeten bedenken: wat zijn concrete toepassingen of ontwikkelingen die nu mogelijk zijn? En wat zijn daar de gevaren, problemen en mogelijkheden van?’

Ik vraag haar of dit onderwerp de komende jaren meer aandacht zal gaan krijgen. ‘Ik denk dat dat nog wel meevalt. Er zijn gewoon niet zo veel concrete voorbeelden van wat we al kunnen op het vlak van enhancement.’ Ik zeg: ‘Het valt dus een beetje tegen.’ Ze lacht: ‘Dat valt inderdaad een beetje tegen.’

Voorlopig zullen filosofen het voornamelijk moeten doen met gedachte-experimenten. Ik betwijfel of ze dat erg vinden. ▲

Maartje Schermer schreef tal van wetenschappelijke artikelen op het gebied van de medische ethiek, bio-ethiek en filosofie van de geneeskunde. Ook schreef ze meerdere boeken, waaronder het boek *Komt een filosoof bij de dokter*, samen met techniekfilosoof Marianne Boenink en psychiater en filosoof Gerben Meynen. Meer van haar werk is te vinden op de website: www.maartjeschermer.nl.

De geur van een cultuur

Het fenomeen van de Amsterdamse coffeeshop- en blowcultuur is

mogelijk beter waarneembaar via de neus dan de ogen. De wiet- en

hasjgeuren komen iedere bezoeker van Amsterdam vrijwel meteen

tegenwoordig bij het verlaten van het centraal station.

Tekst /// Robin Phoelich Beeld /// Fieke de Groot

Coffeeshop- en blowcultuur is natuurlijk niet alleen een Amsterdams fenomeen. Het kenmerkt Nederland in het geheel en dat geldt dan weer niet enkel voor softdrugs. En tegenwoordig vind je coffeeshops ook op Venice Beach of in Barcelona. Toch heeft ons kikkerlandje, en Amsterdam in het bijzonder, vooropgelopen met de creatie van een coffeeshopcultuur. De eerste coffeeshop in Nederland was de Utrechtse Sarasani (1968) en niet, zoals velen denken, de Amsterdamse Mel-low Yellow of de Bulldog. Deze kennen, net zoals veel coffeeshops in Nederland, hun oorsprong in de jaren ‘70.

Het is een andere ervaring om een coffeeshop te bezoeken in Amsterdam dan elders in het land. Het is voor een Nederlander fascinerend om toeristen te zien interacteren met ons wietcultuurtje. Het zal buiten Amsterdam zelden voorkomen dat iemand die duizelig wordt van een joint de ambulance belt of genadeloos hard van haar of zijn stoel afvalt. Zo ook groepen van twintig mensen die ieder een spacecake komen kopen, om vervolgens na herhaaldelijke waarschuwingen dapper en zelfverzekerd de hele cake in één keer te consumeren en daarvan vervolgens ontzettend veel spijt te hebben. In de Amsterdamse coffeeshop ligt een voorraad van Dextro en AA klaar om de hoogmoedige toerist weer terug op aarde te brengen. Ook in het straatbeeld kun je dit tegenkomen – een toerist die ergens bewusteloos op straat ligt, door een teveel aan wiet, alcohol of harddrugs, of aan een combinatie daarvan. Want ook de Nederlandse harddrugs verrassen de gemiddelde toerist nog weleens.

Toch doen zich ook zeer aandoenlijke en hilarische momenten voor in de Amsterdamse coffeeshop. Een oud koppel uit de Verenigde Staten dat in Amsterdam samen hun eerste joint komt roken en daar zichtbaar nerveus over is. Of de Amerikaanse oude man die dagelijks een portie wiet voor zijn vrouw komt halen voor hun wandeling door Amsterdam, nadat hij zelf voor een korte tijd aan de bar een aantal hijsen van een waterpijp neemt. Maar je komt er toeristen van over de hele wereld tegen, met wie je vervolgens verhalen uit kunt wisselen over blowcultuur in hun land.

Dat deze cultuur niet weg te denken is werd opnieuw duidelijk met de sluiting van de coffeeshops gedurende de lockdown. Deze sluiting heeft ongeveer één avond geduurd. Iedereen heeft de beelden van de ellenlange rijen voor de coffeeshops gezien, evenals de opmars van straatdealers die daarop volgde. Dichte coffeeshops zijn geen optie in Nederland. Niet iedereen is te spreken over de Amsterdamse coffeeshopcultuur, die door bewoners ook vaak wordt ervaren als overlast en onderhevig is aan verdenkingen van illegaliteit zoals het verkopen van cannabis aan minderjarigen of toegestane handel van harddrugs in de coffeeshop. Het is dan ook niet ongebruikelijk om in de krant te lezen dat een coffeeshop beschoten of in de fik gestoken is.

De vertrouwde coffeeshopcultuur zoals wij deze kennen lijkt te gaan veranderen met de legalisatie van cannabis. Coffeeshops zullen dan niet langer met één been in het criminele circuit staan en daardoor minder overlast veroorzaken, maar het zullen er ook minder worden. Ze worden daarmee minder prominent in het Amsterdamse straatbeeld en diens karakteristieke geur; nu vind je immers op haast iedere hoek wel een coffeeshop. Blowers beklagen nu al het feit dat de prijzen waarschijnlijk omhoog gaan en het THC-gehalte omlaag. Daarvoor komt echter wel terug dat de kwaliteit en puurheid van de cannabis omhoog gaan, met als resultaat een hoger CBD-percentages. Zo wordt het product geschikter voor medicinale doeleinden en kan blowcultuur op een manier ook in Nederland – nota bene de voormalige koploper op dit gebied – legitimiteit verwerven. Zal de geur van Amsterdam dan eindelijk geaccepteerd worden als teken van vrijheid? ▲

Je hebt post

Het openen van mijn postvakje is altijd een moment geladen met anticipatie. Iedere keer hoop ik dat wanneer ik eindelijk het half dicht geroeste slot open krijg, er een kaart op mij ligt te wachten. Meestal zijn het alleen maar bankafschriften, reclamefolders, pamfletten voor kerkgemeenschappen in de buurt en soms de gevreesde en onvermijdelijke blauwe envelop. Ook mijn eerste boete kwam via de post; een parkeerboete van honderdvijftig euro. De klap werd verzacht doordat het slechte nieuws met de post kwam. In mijn inbox, tussen reclamemails, had een boete wat ordinairs gehad en zou het de potentie hebben om mijn hele dag te verpesten. Op papier voelde de boete als een officiële verklaring van wangedrag. Het was toch wel een mijlpaal.

Bij Ansichtkaarten denken de meeste mensen waarschijnlijk aan vakantie. Sommige mensen sturen alleen de groetjes: ‘Veel liefs uit...’ of ‘Zonnige groeten’. Echte minimalisten schrijven alleen hun naam op. Zelf schrijf ik het liefst de kaart helemaal vol met zoveel mogelijk informatie en een tekeningetje erbij om het af te maken. Het kopen van de kaarten is een selectieproces dat ik bloedserius neem. Welke kaart ik leuk vind is niet belangrijk. Nee, er moeten kaarten gekozen worden die perfect zijn voor de ontvangers. Hoewel Ansichtkaarten het leukst zijn om te versturen, heb ik heel lang het krijgen van verjaardagskaarten het allerleukst gevonden. Vroeger vond ik de kaarten altijd het beste aan jarig zijn. Groot het cijfer van je nieuwe leeftijd op de buitenkant en hopelijk aan de binnenkant een briefje van vijf euro. Maar het liefst krijg ik kaarten gewoon zomaar, omdat het kan. Ik voel me zelden zo geliefd als wanneer iemand me een kaartje stuurt omdat het plaatje op de voorkant ze aan mij deed denken.

Ik bewaar alle kaarten die ik krijg. Zelden lees ik ze terug, alleen de gedachte dat de lieve woorden van vrienden en familie in een doos achter in mijn kast staan is genoeg. Intussen zijn sommige kaarten van mensen die overleden zijn. De onduidelijke kladders van mijn linkshandige oma die alleen met rechts mocht schrijven, want zo hoorde dat vroeger, zijn veilig in mijn kaartenarchief.

Technologie ontwikkelt zich razend snel. Pas heb ik voor het eerst een online kaart ontvangen. Met heel mijn hart hoop ik dat fysieke kaarten nooit helemaal zullen verdwijnen. Het is niet de snelste of goedkoopste manier om te communiceren, maar juist het gebrek aan efficiëntie is waar de waarde van kaarten ligt. Dat ondanks het feit dat een boodschap nu veel makkelijker verzonden kan worden, mensen toch de moeite nemen om een kaartje op de post te doen. Waarom makkelijk doen als het ook leuker kan? ▲

Tekst /// **Teske Wortman** Beeld /// **Dorota Dabrowska**

Hoe de *Parti Socialiste* intern strijdt om de toekomst van het socialisme

Onlangs kwam de Franse studentenvakbond UNEF in opspraak omdat zij bijeenkomsten organiseerde waar witte mensen niet welkom zijn. Diep geïntegreerd in de *Parti Socialiste* (PS) ontketende binnen die partij een titanenstrijd, tekenend voor de strijd om het socialisme: waar ligt de toekomst van deze politieke stroming? Aan de ene kant staat de socialistische premierskandidaat en Parijse burgemeester, Anne Hidalgo, een vrouw die met uniformiteit het oude Franse socialisme wil voortzetten, waarmee ze een appèl op het midden probeert te doen. Aan de andere kant Audrey Pulvar, een biculturele oud televisiepresentatrice die de partij richting de communistische *La France Insoumise* en de groene *Les Verts* duwt: identitaire kwesties staan bij haar centraal.

Tekst /// Tammie Schoots Beeld /// Lucas Gortemaker

Met klikkende hakken stormt Anne Hidalgo over het Place de l'Hôtel-de-Ville waar het stadhuis van Parijs staat. Haar zwarte haar gladgekamd en haar blik strak op de deur van het grandioze gebouw. Geen enkel plukje niet in orde, haar kleding netjes maar toch heel simpel. Ze had een doodnormale vrouw kunnen zijn die je tegenkomt op de straat. Generieke kenmerken zoals een vrouw van het volk dat heeft, zodat zowel de commercieel directeur in de financiële sector van de stad, *La Défense*, als een straatschoffie uit de *Banlieu*, zich in haar zou herkennen. *La France est une République indivisible, laïque, démocratique et sociale*. Het was alsof Hidalgo de constitutie zelf had geschreven, zo volledig belichaamt ze het Franse ideaal van uniformiteit. Maar de grandeur van de

hoge statige deur van het stadhuis, waar ze in secondes doorheen zou wandelen, staat in schril contrast met haar socialistische statuur. Ooit was een Franse socialist iets om trots op te zijn, zoals de mythische Francois Mitterand die als staatshoofd in de jaren 80 de partij leidend op links maakte. Of de partijprominent Dominique Strauss-Kahn die directeur-generaal van het IMF werd. Als legendes spoken ze door die partij. Een herinnering van wat het ooit is geweest.

Een paar straten verder, net over de Seine, in de *Rue de Solferino*, staat eveneens zo'n pijnlijke gedachtenis, dit keer aan de verkiezingsavond van 18 juni 2017: het oude hoofdkantoor. Wanneer je door de hoge hekken versierd met barokke krullen loopt, geeft het je even het gevoel van die ongeëvenaarde elan die de socialistische partij ooit in het Franse volk losmaakte. Nu staat het in de uitverkoop voor de hoogste bidder, waarschijnlijk zal het worden opgepikt door het Hilton of Unilever. Doordat de socialisten 285 van hun zetels in het Franse Parlement verloren werd de subsidie van 25 miljoen euro naar 7 ingekort. Nu was er slechts geld om ver buiten het centrum van Parijs bijeen te komen. Ook die mythes van Mitterand en Strauss-Kahn blijken achteraf een illusie. Die eerste baande de weg voor de socialisten om hun radicale wortels om te ruilen voor de veel mildere sociaaldemocratie. Strauss-Kahn is inmiddels vooral bekend vanwege een uitgebreide Netflix documentaire waarin wordt verteld hoe hij een kamermeisje in een statig New Yorks hotel verkrachtte.

De onverwachtse

Anne Hidalgo was slechts een paar stappen verwijderd van haar burgemeesterskamer in het topje van het gebouw. Het scherpe oog zou opgemerkt hebben dat ze heel even uit de pas liep en in haar ogen viel een kleine trilling te bespeuren. Nog even en ze zou oog in oog staan met Audrey Pulvar, de locoburgemeester van Parijs en misschien wel haar politieke antithese. Deze oud-journaliste was jaren een zogenaamde 'backbencher' geweest, niet heel zichtbaar maar wel heel

actief in de lokale politiek. Opeens, wanneer het ertoe deed, was ze er. Ze werd de tweede vrouw van Parijs. Eenzelfde soort stijl die ze in haar journalistieke carrière hanteerde.

In een uitgebreid portret in *The New York Times* in 2005 beschrijft Craig Smith hoe Audrey Pulvar, wanneer camera's van het ochtendnieuws aangingen, opeens haar rug rechtte en van bescheiden grijze muis een statige dame werd. Ze was een van de eerste nieuwspresentatoren van kleur. Al die jaren had ze met gebogen hoofd gedwee op redacties rondgelopen, totdat in Frankrijk een discussie over diversiteit ontstond. Ze greep haar kans. In vogelvlucht bestormde ze de journalistieke ranken. Smith beschreef haar als de verbeelding van de 'disparity between the country's monochromatic image of itself and the multicolored reality'. Frankrijk moest in vogelvlucht van diens uniformiteit af; de volledig witte nieuwsredacties, politieke besturen etcetera waren geen weerspiegeling van het diverse Frankrijk, het land dat het hoogste aantal immigranten telt in heel Europa. Pulvar werd de verbeelding van drie weken protest in 2005. Nu staat ze aan de vooravond van een politieke revolutie in de socialistische partij, een partij waar ze stiekem niet helemaal thuishoort. Je had haar eerder verder naar links verwacht, onder de vlag van de Franse groenen, *Les Verts*, of onder de beschermende armen van Jean-Luc Mélenchon, die de communistische *La France Insoumise* leidt. Het waren die partijen die ze ook als enige bondgenoten kon ondervinden in de controverse rondom de studentenvakbond *Union Nationale des Étudiants de France* (L'UNEF).

Union Nationale des Étudiants de France

'WITTE MENSEN MOGEN NIET AANWEZIG ZIJN' stond in koeienletters op de affiches. De Franse studentenvakbond was altijd sterk verweekt met de socialistische partij, maar nu bevond het zich middenin een controversiële discussie: mogen witte mensen wél of niet meepraten over racisme? Het verbond tussen de partij en de studentenvakbond ging zelfs zo ver dat L'UNEF eerder op een

kinderschool voor de toekomstige politici van de *Parti Socialiste* leek. Met als bekendste voorbeeld de vorige locoburgemeester van Parijs, Bruno Julliard, die ooit leider was van de vakbondsbeweging.

L'UNEF is in recente jaren synoniem geworden met het *islamo-gauchisme*, een zogenaamde politieke alliantie tussen islamisten en links. De term werd voor het eerst in Frankrijk geïntroduceerd in 2002, door de protesten over het Israël-Palestina conflict waarin extreemlinks en islam elkaar als bondgenoot vonden. De vakbond heeft die verbintenis inmiddels geïnternaliseerd. Zo stuurde ze de gesluierde Maryam Pougetoux als representant naar het Franse Parlement, wat voor oproer zorgde omdat Frankrijk geen geloofsteken in publieke functies duldt. Ook was zij het brein achter een mars tegen islamofobie, georganiseerd in 2019 samen met de controversiële organisatie *Collectif contre l'islamophobie en France (CCIF)*. Dat laatste werd opgedoekt na de moord op de Franse docent Samuel Paty vanwege vermeende betrokkenheid bij diens moord.

Nu staat Audrey Pulvar aan de vooravond van een politieke revolutie in de socialistische partij, een partij waar ze stiekem niet helemaal thuishoort

Uniformiteit versus identiteit

Hoe het gesprek verliep tussen Anne Hidalgo en Audrey Pulvar was te lezen in de Franse media. Van de meest simpele roddelbladen tot het serieuze nieuwsblad *Le Figaro*, heel het land had het erover. Hidalgo kwam uiteindelijk met de frase: '[H]et veld van de politiek is geen therapiesessie, het is het domein van het universele, waar we eenheid zoeken, en onze seculiere waarden verdedigen.' Het staat in schril contrast met het statement dat Pulvar even later naar buiten bracht. Volgens haar is het onmogelijk om witte mensen fysiek uit bijeenkomsten te weren, maar ze zouden wél gevraagd moeten worden om hun mond te houden. 'Onzin,' reageerde Hidalgo vervolgens publiekelijk. Wat hier gebeurt is een machtsstrijd, niet om de richting van *Parti Socialiste*, maar om de toekomst waar het socialisme heen zou moeten gaan. Pulvar behoudt oog voor cultuur en gender, terwijl Hidalgo zich stevig vasthoudt aan het conformeren.

Anne Hidalgo's politieke stijl staat voor het oude socialisme dat de *Parti Socialiste* al sinds de jaren 80 uitdraagt. In het boek *Terug naar Reims* zet de Franse filosoof Didier Eribon uiteen hoe de Franse socialisten klasse uit de politiek haalden en in plaats daarvan een uniform blok vormden, waarin de Franse bevolking als één fungeerde. De verandering in de politiek volgden na de revolutie van 1968 waarna de communistische partij haar grootste supporters-basis verloor doordat ze zich maar niet los kon rukken van het Russisch evenbeeld: de Sovjet Unie. Er was behoefte aan nieuwe linkse politiek. Let wel: het politieke paradigma was toen nog zo dat zowel socialisten als communisten dusdanig veel aanhang hadden dat ze twee aparte, grote partijen vormden. De *Parti Socialiste* bevond zich aan de minder radicale kant van de communistische partij. In die hoedanigheid waren ze ook niet goed geïntegreerd met de vakbonden en arbeidersbewegingen, ze werden zelfs als nogal bourgeois gezien. In de hervorming was het contact met conservatieve intellectuelen dus ook veel gemakkelijker. Die propageerde al tijden het uniformiteitsbegrip dat verankerd zit in de constitutie van de Franse staat. Taal kleurt de manier hoe men naar het politieke landschap kijkt, en met deze focus op uniformiteit en het individu zijn klasse-kwesties uitgesloten, dat zou immers verschil aantonen.

In Anne Hidalgo's tegenhanger, Audrey Pulvar, schemert juist de Amerikaanse stijl van identiteitspolitiek door. Amy Chua beschrijft in haar boek *Political Tribes* hoe links in Amerika een identiteitstintje kreeg. Volgens haar heeft de linkerkant altijd veel oog gehad voor de rechten van minderheden, maar altijd op een manier van verheffing in plaats van een nadruk te leggen op cultureel verschil. Dat is veranderd in de jaren 80 en 90, toen ze merkten dat de conservatieven zogenaamde 'colorblindness' politiek inzetten om het beleid – dat historische ongelijkheid tussen witte en zwarte mensen zou moeten opheffen – tegen te zitten. Dit leidde ertoe dat een politiek van herverdeling van goederen, op basis van klasse, een politiek van herkenning werd, waarin culturele diversiteit centraal stond. Zo kon het ook als wapen ingezet worden om uniformiteit te bevechten. Het is precies deze politieke strategie die Pulvar ook hanteert. Dat mensen van kleur onderling mogen vergaderen zonder de aanwezigheid van witte personen heeft te maken met het belang van herkenning onderling. Men deelt gemeenschappelijke ervaringen en wil niet constant de ABC's van racisme uitleggen. Het doel is niet meer om een soortgelijke status als witte mensen te krijgen, veroorzaakt door witte privileges en neokoloniale ongelijkheid, maar om een eigen narratief neer te zetten op basis van de ervaringen van zwarte mensen. Alleen zwarte mensen.

Wat er in de *Parti Socialiste* gebeurt is strijd over de toekomst van het socialisme. Het meer nationaal geankerde uniformisme dat de socialisten in de jaren 80 hebben geïnternaliseerd, staat lijnrecht tegenover de Amerikaanse identiteitspolitiek. Een ontwikkeling die zich, mijns inziens, zal gaan verspreiden over Europa. De lokale socialistische vervormingen zullen uitgedaagd worden door een nieuw wereldbeeld. Waar niet zozeer klasse scheidslijnen bepaalt, maar ras of gender die strijd dicteert. ▲

Maskerade voor het complex menselijke

Mensen wijzen graag naar de dingen om ons heen en geven die nog allerliefst een eenduidige naam. De veelheid aan individuele moedeloosheid, angst en focus-gebrek wordt echter zo hoog, dat de woorden te kort schieten. Met de huidige taal die de psyche labelt, kunnen we ons verexcuseren, of een onkunde rechtvaardigen. Maar de openheid voor een gesprek over de persoonlijke ervaring is nog ver te zoeken. Een stuk over hoe onze samenleving middels de psychiatrie een norm aanhoudt, die de complexiteit van onze menselijke ervaring nooit kan blijven bijhouden, laat staan verklaren.

Tekst /// Sofia de Valk Beeld /// Dorota Dabrowska

Ik weet dat ik op een dag gek zou kunnen worden.' Dat heb ik meermaals gedacht. Nu weet ik dat ik daar niet de enige in ben, maar nog altijd niet wat deze woorden werkelijk betekenen. Woorden als 'gek', 'depri' of 'opgebrand' worden om de haverklap in de soep van onverklaarbare ervaringen gegooid. Zo is er een vanzelfsprekend verschil tussen 'stoornis' en 'gestoord'; hetgeen dat een verstorend element van iemands persoonlijke psyche in de gedeelde wereld aanduidt, en dat wat schadelijk en niet getolereerd gedrag impliceert. Ik zal mij niet buigen over de spreektaal die zich vereenvoudigt. Ik kan zelfs genieten van het herkennen van 'de buurtgek', die sinds ooit zo is benoemd naar aanleiding van de uit de toon vallende kledij, of door zijn/haar zinloze praatjes. Ook ik label in de rondte met nietszeggende woorden, wanneer ik mij gewoonweg geen houding weet te geven tegenover onverklaarbaar gedrag. Echter, juist dat menselijke fenomeen, 'het geen houding weten aan te nemen tegenover iemand met onbegrijpelijk gedrag of onverklaarbare gedachten en emoties', wordt door sociaal-maatschappelijk gesus langzamerhand meer en meer onder een reusachtig tapijt geveegd.

Een tapijt dat gewoven is van namen voor psychische afwijkingen, een tapijt dat hokjes biedt aan de hand van observeerbare symptomen.

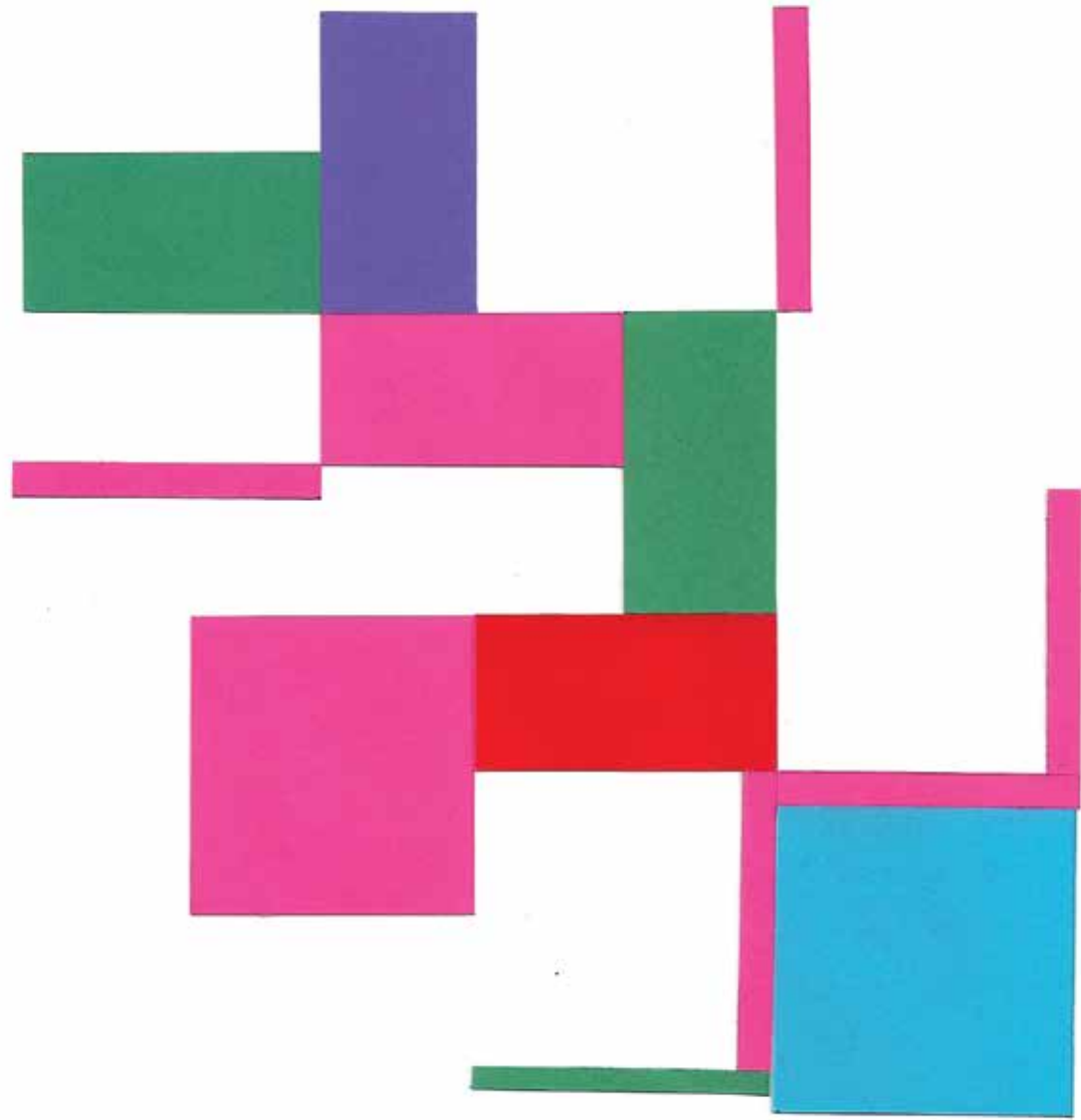
Iets in mij klopt niet

Het is makkelijk te redeneren dat iemand met een hoge sensitiviteit voor prikkels, snel het gevoel kan krijgen een ongenoegzame hoeveelheid aan mentale weerstand te hebben. Het is echter moeilijk te vatten hoe de persoonlijke beleving kan leiden tot de gedachte 'het leven niet meer bij te kunnen houden'. Soms dreigt iemands kwellende ervaring van opeenstapelende indrukken en van dubbelzinnigheden die een chaos lijkt te

vormen, door anderen als onnodig te worden gezien. Het wanhopige, of uitgebluste gevoel wordt in het ergste geval onredelijk verklaard; anders slechts verscholen achter het nonchalante gebruik van psychiatrische terminologie. Het is mede daarom dat wanneer de dubbelzinnige belevingen van het hoofd leiden tot de gedachte 'ik word gek', of 'ik kan niet meer', deze gemeente woorden juist minder snel hardop worden uitgesproken dan men denkt. Er ontstaat angst, schaamte en wellicht machteloosheid. Zo worden de met woorden gecreëerde ontboezemingen van niet-aanwijsbare emoties of het hebben van onnavolgbare redeneringen, vaak ook een schuilplaats voor de complexiteit van het menselijke.

Van aandoening tot stoornis

De criteria voor het diagnosticeren van psychische stoornissen staan beschreven in het alom bekende *Diagnostic Statistical Manual of Mental Disorders* (DSM). De eerste uitgave verscheen in 1952, en kende ongeveer 60 verschillende psychiatrische aandoeningen. Deze wordt sindsdien om de zoveel jaar bijgewerkt. Zo werd bijvoorbeeld in 1980 de angststoornis als officiële aandoening toe-

gevoegd en werd homoseksualiteit, dat tot dan toe als stoornis werd gezien, er pas in 1982 uitgehaald. Het boek dat middels mogelijke symptomen de definiërende kenmerken voor stoornissen voorlegt, biedt een duidelijk overzicht van observeerbare gedragingen, gevoelens en relatie-ontwikkelingen. Zo kan iemand onderverdeeld worden in een reeks psychische stoornissen, ondanks de fysische onverklaarbaarheid van zijn/haar angst of concentratieproblematiek. Hiermee leek de mogelijkheid om gediagnosticeerd te worden in eerste instantie een verlossing van het idee onredelijk af te wijken van de norm. Zoals ADD-types eerder wat aan hun lot werden overgelaten, kan de diagnose ADD nu bevrijdend zijn. Het is als een zwart-op-wit verklaring voor iemands nu en dan voorkomende onkunde in het dagelijkse leven, of

een bevrijding van het verexcuseren voor zijn ‘overprikkeld impressie-systeem.’

Ongebreideld labelen

Sinds het gebruik van de DSM is er een opmars te zien in het benoemen van psychische afwijkingen rondom gedrag of gevoelservaring. Ik herinner mij nog goed dat er in groep vier op de basisschool plots een officiële verklaring werd gegeven voor het constante gewiebel van een jongetje achter in de klas. Teun had ADHD, en mocht vanaf dat moment, af en toe een time-out nemen of hij mocht een speciale boodschap brengen aan de docent in de andere vleugel van het gebouw. Teun moest even rennen; hij kon daar niets aan doen. Toen deze diagnose nog een nieuw voorkomen was, werd ze vooral als zware taak erkend voor de ouders, die hun wiebe-

lende kind in bedwang moesten houden. Met de jaren is de term ADHD een label-begrip geworden dat in iedere klas een ‘normale’ aanwezigheid is. Het wordt niet meer geconoteerd met gedragingen die voor anderen ‘onbegrijpelijk’ of ‘moeilijk’ te handelen zijn, of als slechts zware taak voor de ouders die hun wiebelende kind in bedwang moesten houden. En terecht, want zoals wetenschapsfilosoof Trudy betoogde tijdens een interview bij Brainwash: mensen met ADHD hebben niet minder, maar een andere vorm van aandacht. Kenmerkend is ook hun sterke intuïtie en creativiteit, wat mensen met ADHD vaak onafhankelijker, nieuwsgieriger en artistieker maakt. Ook blijkt uit onderzoek dat groepsprojecten beter werken als ten minste één groepsdeelnemer deze eigenschappen heeft. Het zou dan ook niet verrassend zijn

als de natuur de karaktereigenschappen van ADHD-types mee-evolveert, nu de wereld steeds sneller automatiseert en een radicaal individualisme ons van onze inspirerende samenwerkingsmechanismen dreigt te ontdoen.

Dat iemand het woord durfde te gebruiken; dat iemand ‘uit de kast komt’ voor een mentale kwetsbaarheid

Met het medisch kaderen van afwijkende eigenschappen is men het doel voorbijgeschoten. Neem ADHDcentraal, een instelling dat zichzelf het expertisebureau noemt voor ADHD bij volwassenen en binnen tien jaar is uitgegroeid tot een waarlijke ADHD-fabriek. Er wordt een programma aangeboden, waarvoor men zich kan aanmelden bij klachten als moeilijke concentratie, rusteloosheid, gevoel van falen wegens hyperactiviteit of impulsiviteit. Anders dan bij de reguliere GGZ kent ADHDcentraal geen lange wachtlijsten. Wanneer je de benodigde verwijfsbrief van de huisarts hebt ingediend, wordt je uitgenodigd voor één dag van cognitieve tests, lichamelijke controles en een aantal vragenlijsten, begeleid door een verpleegkundig specialist. De dag eindigt met een computergestuurde QbTest; *het* bijzonder objectieve meetinstrument van de expertise, dat de diagnose ADHD kan vaststellen. De uitkomst wordt doorgefaxt aan de psychiater *next door*. De psychiater vertelt je na een kort overleg dat je naar huis kunt; met of zonder een diagnose. Bij een positieve uitslag krijg

je een proefpakket medicijnen mee, plus een aantal afspraken voor wekelijkse gesprekken met een arts.

Dit klinkt inderdaad ‘bijzonder objectief’, zoals het bureau zelf stelt. Vooral bijzonder, omdat de daar geanalyseerde mentale ervaringen van de cliënt per definitie subjectief zijn. Vele psychiatrische aandoeningen vallen nu eenmaal onder ‘qualia’ verschijnselen, ofwel verschijnselen die niet als fysiek fenomeen zijn aan te wijzen. Maar zoals ADHDcentraal laat zien: we geven het wazige beestje een naam en het bestaat. Met een vrije parafrasering van wetenschapper Trudy Dehue ook wel geformuleerd als: daar beweegt “iets”, dat is vast ADHD’. Zo blijkt dat zeven op de acht intake-clënten de deur van het bureau uitlopen *met* de diagnose ADHD. Aan reviews te zien worden deze zeven van de acht, middels een reeks behulpzame therapiesessies regelmatig goed vooruit geholpen. Maar deze benaming voor een bepaalde afwijking van de norm rondom de menselijke psyche, geeft nog geen verklaring of werkelijke opening voor het gesprek over de verschillende soorten voorkomen van menselijke aandacht en ervaringen. Het is een zegen dat dit bureau er is, maar ook doordat het aan kaart hoeveel mensen niet passen binnen de mentale structuur waar de dagelijkse leefmaatschappij op is ingericht. Momenteel wordt het geven van een diagnose ADHD meer ingezet als het maskeren van daadwerkelijke impulsen, belevingen of gevoelens die [nog] te complex zijn om uit te leggen. In plaats van een norm aan te passen, wordt het niet kunnen bijhouden van de werelds werkvaart ‘oke-verklaard’.

De vertoebeling van zelferkenning

Vijftien jaar geleden was depressie nog een moeilijk uitspreekbaar woord; tot half 20e eeuw werden onherleidbare gedragingen zelfs nog weggezet onder de vrouwelijke waanzinziekte ‘hysterie’. Recent, in 2019 stelde het TrimbosInstituut, dat onderzoek doet naar de psychische gezondheid van de Nederlandse bevolking, dat één op de vijf Nederlanders te maken krijgt met depressie. Volgens de statistieken zijn jongvolwassenen tussen 25 en 34 jaar het meest vatbaar voor somberheid. Als kantlijn moeten we beseffen dat dit weliswaar slechts volgens de bekende statistieken geldt. Juist nu, sinds de termen ‘depressie’ of het nog populairdere fenomeen van de prestatie maatschappij; de ‘burn-out’, zodanig in de volksmond zijn opgenomen, zijn er veel mensen die zich ook mentaal

kwetsbaar voelen, maar niet aan de bel durven trekken.

De zelferkenning van zwaar lijden onder de structuren van iemands eigen gedachten- en gevoelswereld, is vaak de grootste drempel bij het vrijwillig binnenstappen van de geestelijke gezondheidszorg. Ik hoor regelmatig om mij heen: ‘bij mij zal het wel niet zo erg zijn’, of ‘ik voldoe helemaal niet aan het vierde criterium in de DSM-5; gewichtsverlies’. Iemand met onzichtbare klachten, die stelt dat de beschikbare hulp in de zorg vrij moet blijven voor degenen die we niet kunnen missen in de samenleving, zegt dit niet altijd enkel vanuit de bekende vorm van minderwaardigheidsgevoelens. Hetzelfde geldt voor degenen wier uiterlijke symptomen duidelijker zichtbaar zijn. Het zwijgen over de mentale vertoebeling van de dagen, wordt ook opgejaagd door een sociaal element van onze maatschappij. We worden benaderd als individuen, tellen één voor één, zo ook in de zorg. Het gaat altijd om de één of de ander. Daarbij komt dat we op school niet meekrijgen dat mentaal lijden een vaak voorkomende menselijke ervaring dat iedereen echt kan overkomen.

In plaats van een norm aan te passen, wordt het niet kunnen bijhouden van de werelds werkvaart ‘oke-verklaard’

Schijngordijn

Het pragmatisch duiden van psychische ‘afwijkingen’ leek een opening voor het normaliseren van het erkennen van iemands

‘mentaal lijden’. Maar met de DSM-5, [sinds 2017 gehanteerd in de Nederlandse ggz], dat maar liefst 347 psychische stoornissen onderscheidt, is dit labelen deels ook doorgeschoten naar een generaliserend gebruik. Zo komt *self-diagnosing* vaker voor, of juist de terugkerende angst voor bagatellisatie van andermans lijden. ‘Lijden’ kan hier ook een vorm van schade door copinggedrag zijn, dat tot een natuurlijke motoriek is ontwikkeld en nog voor anderen of de persoon zelf, onopgemerkt is gebleven. Wanneer wordt opgemerkt dat het altijd binnen de lijntjes kleuren een hevige stress onderdrukt, kan een psychiater een ‘obsessieve-compulsieve stoornis’ toewijzen als verklaring van buitenaf. Dit kan een gevoel van erkenning opleveren, maar anderzijds ook stilletjes geïnterpreteerd worden als: ‘iets in mij klopt niet’. Dit laatste is natuurlijk geenszins de bedoeling van het zorgsysteem, maar het is een duidelijk gegeven dat ‘stoornis’ achter de naam van de cliënt wordt geschreven en niet achter de norm van de samenleving waarnaar men moet leven. Want; de norm die momenteel aan onze samenleving wordt voorgeschreven ‘doe maar normaal, dan doen we al gek genoeg’, is een tamelijk subjectief begrip dat de ‘algemene norm’ per definitie leeg en onaantastbaar maakt.

Zo doet het ‘openlijk’ praten middels officiële diagnoses, mij steeds vaker denken aan een schijnjordijn. Het systematisch kaderen kan namelijk een idee geven van tolerantie en ruimte voor complexe gedragingen, terwijl de werkelijk persoonlijke ervaring niet belicht wordt. Wanneer iemand zegt: ‘Ik heb vanwege mijn depressie mijn studie even stopgezet,’ juicht men al snel toe dat iemand het woord durfde te gebruiken; dat iemand ‘uit de kast komt’ voor een mentale kwetsbaarheid. Maar wat betekent dat? Wat betekent een depressie voor diegene? Ik kan naar mijn eigen ervaring kijken, maar dat zegt niets over de ervaring in een andere gesitueerdheid. De eerdere en huidige ervaringen van de ander, de wel of niet gewenste hulp die iemand krijgt en de mate van het contrast tussen de opgewektheid van deze vrolijk nonchalante knot op haar hoofd en de gemoedstoestand erachter, beïnvloeden deze specifieke depressie-ervaring. Wanneer we naar de regels van de DSM-5 kijken, lijkt er een universeel beeld geschetst te kunnen worden. In de werkelijkheid blijkt al gauw dat mensen een complexe cocktail van meerdere gedrags- en/of persoonlijkheidsstoornissen hebben, waarna een comorbide stoornis moet worden vastgesteld. Als de subjectieve

ervaring van het lijden niet wordt ingecalculleerd, dan zou het schrikbarend zijn hoeveel mensen door te puzzelen met de richtlijnen in de DSM-5, een comorbide-stoornis zouden hebben. Schrikbarend? Eerder verwarrend.

Men mag uitkomen voor het buiten de norm vallen, maar men stelt ook iedere afwijkende gelijk

Middels het labelen van subjectieve ervaringen, dreigt een taal te ontstaan van woorden waarvan we slechts onze persoonlijke betekenis kennen, maar waarmee we ook andermans ervaring invullen. Wanneer iemand stelt dat een ander de therapeut beter kan gebruiken dan hijzelf, betekent dat niet enkel dat de ander als belangrijker wordt geacht. Men weet simpelweg niet wat het psychische, onzichtbare lijden van de ander betekent. We hebben niet leren praten over ongewenste gedragingen, persoonlijke seksualiteit, uitgesloten identiteiten of schaamte; zo ook niet over gevoelens- en sociaal-ruimtelijke beleving. Vanaf welk moment is haar onzichtbare klacht een serieus probleem? Wanneer is zijn individuele en onverklaarbare probleem het waard om door bredere zorg geholpen te worden?

Er lijkt sprake van dubbelzinnigheden. Men mag uitkomen voor het buiten de norm vallen, maar men stelt ook iedere afwijkende gelijk. Wanneer een beestje bij de naam wordt genoemd is het oke. Dat de naam vaak nog niets zegt over de specifieke situatie, daar

sprekt men niet over. Dubbelzinnigheden moeten absoluut mogen bestaan, maar in dit geval lijkt het een gecreëerde misvatting van wat we bedoelen met het ‘open’ mogen zijn over complexe ervaringen in onze binnenwereld. De reguliere geestelijke gezondheidszorg werkt vandaag de dag nog volgens het sociaal-biologische model en streeft ernaar ‘holistisch’ te zijn. Zoals in het interview met Sanneke de Haan (Decembrnummer 2020) naar voren kwam, bieden de criteria in de DSM-5 inderdaad niet genoeg ruimte voor de volledige ervaring van een stoornis/aandoening. De Haan noemt dit in haar boek *Enactive psychiatry* de existentiële dimensie: het gegeven dat de aanwezigheid van een bepaalde ervaring, de ervaring zelf nader beïnvloedt.

Voor lotgenoten komen symptomen wellicht overeen, en de zorg zal gedeeltelijk behulpzaam zijn. Ik ontken niet de primaire goede bedoeling van het specifieke instituut. Het is het daadwerkelijk openlijker kunnen spreken over psychisch lijden, of over de machteloosheid die zich daarbij ophoopt in de omgeving dat mij ontbreekt. Dit ontstaat niet door het begrip ‘stoornis’ toe te voegen of een ander passend hokje te bieden. In *De Groene Amsterdammer* zei Dehue: ‘Concentratiegebrek is geen symptoom van ADHD. Het is andersom: ADHD is de inkadering van concentratiegebrek als een stoornis’. Begrippen als ‘burn-out’, ‘depressie’ en ‘paniekstoornissen’ gebruiken we als verlossing van de taal die we niet spreken. De taal die gaat over machteloosheid, zich onbegrepen voelen en anders werken dan de bekende norm. Met de zeven op de acht mensen die het bureau verlaten met de diagnose ADHD, denk ik dat de tijd is aangebroken voor een betekenisvolle taal. Laten we de taal construeren, door te beginnen met iedereen te vragen; wat betekent ‘ervaring’ voor jou? ▲

Wat is nou waarheid?

Iedereen die binnen de Faculteit der Geesteswetenschappen studeert, heeft ongetwijfeld een of meerdere docenten gehad die hebben gehamerd op kritisch denkvermogen. Het overgrote gedeelte van de samenleving heeft niet gestudeerd en heeft logischerwijs een andere kijk op de wetenschap dan mensen die dit wel doen of hebben gedaan. Mensen die niet gestudeerd hebben zijn niet de enigen die moeite hebben met kritisch denken, ook bij mensen die van wetenschap hun baan hebben gemaakt, ontbreekt regelmatig een kritische blik op hun overtuigingen.

Tekst /// **Teske Wortman** Beeld /// **Winonah van den Bosch**

“The good thing about Science is that it's true, whether or not you believe in it”. Of Neil deGrasse Tyson dat zelf bedacht heeft weet ik niet, maar hij tweette het vol overtuiging. Op Wikipedia wordt de term ‘waarheid’ omschreven als ‘de echtheid, geldigheid en juistheid van overtuigingen, uitspraken en theorieën’. Echtheid, geldigheid en juistheid zijn geen objectieve onderwerpen. Alle drie zijn ze getekend door de visie die men op zichzelf en de wereld heeft. Hoe kan iemand overtuigt zijn van de echtheid, geldigheid en juistheid van een wiskundige theorie als de tientallen jaren van intense toewijding aan een specifiek veld binnen de wiskunde de enige manier is om de theorie te kunnen begrijpen. Waarom zou iemand geloven in de wetenschap als de visie van wetenschappers op de realiteit niet wordt gedeeld? Als echtheid, geldigheid en juistheid in ieders ogen hetzelfde waren dan zouden we het altijd over alles eens zijn en dan had de mensheid allang wereldvrede hebben bereikt. Hoewel ik zelf niet zo actief ben in de wetenschap als Neil deGrasse Tyson, heb ik in de afgelopen drie jaar wel veel geleerd over de houding van de wetenschap tegenover de rest van de wereld. Door een aanzienlijk deel van mijn vrije tijd door te brengen op het internet heb ik veel geleerd over de afwijzende houding die veel mensen hebben tegenover de wetenschap.

Anti-intellectuelen en dinosauriërs

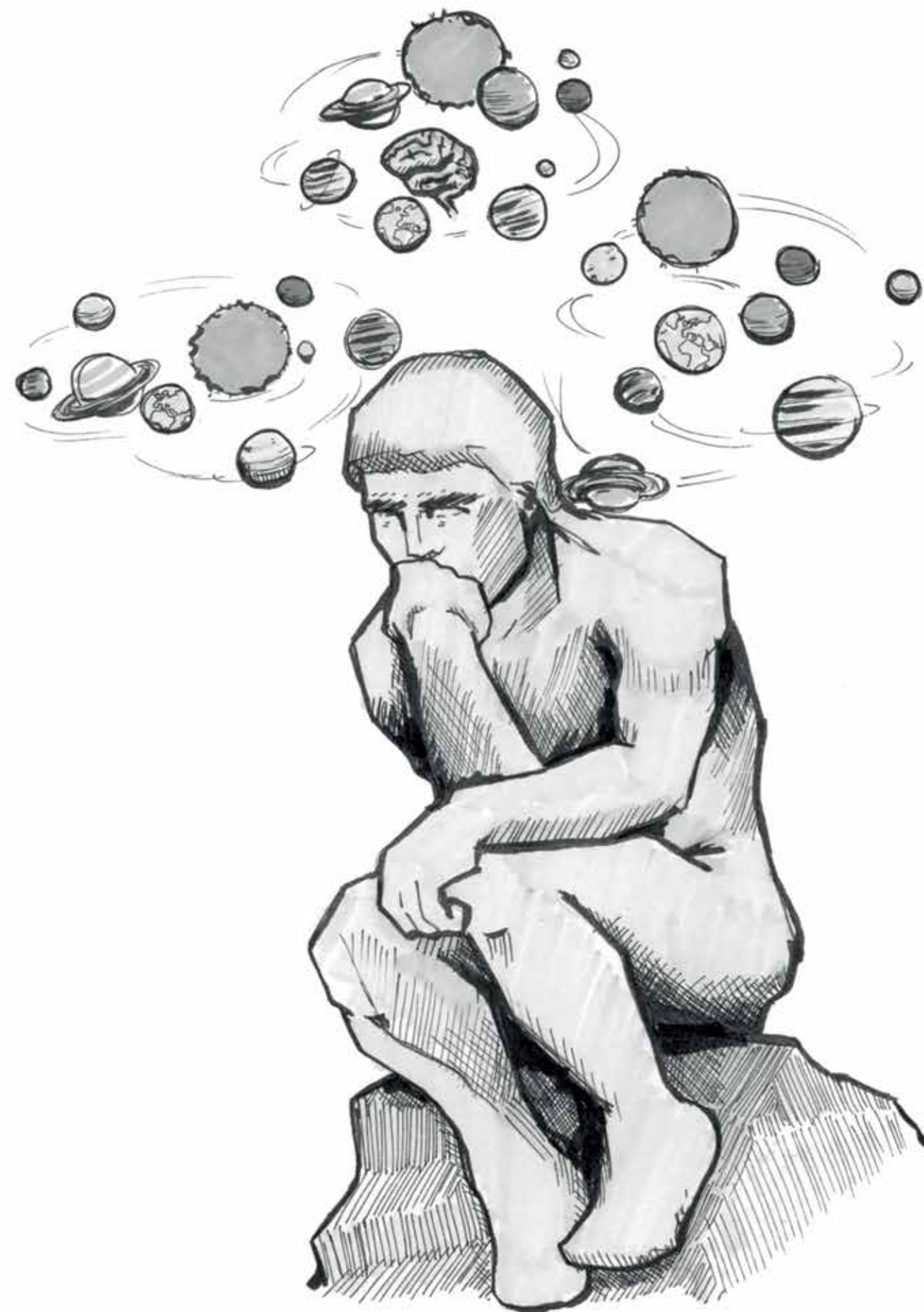
Wetenschappelijk onderzoek is doordrenkt van academische taal en intertekstualiteit, en daardoor niet gemakkelijk te doorgronden. Vreemd is het dan ook niet dat weinig mensen zich er voor hun plezier aan wagen. Naast mensen die liever hun vrije tijd besteden aan andere dingen dan wetenschappelijke vraagstukken, zijn er ook grote groepen die zich actief afkeren van de wetenschap. De meest prominente groep die dat op het moment doet zijn complotdenkers. Als je een kijkje zou nemen op het Twitter account van Forum voor Democratie partijleider Thierry Baudet kom je er al snel achter dat hij niet gelooft dat dinosauriërs ooit bestaan hebben. Waarom meneer Baudet paleontologie als geheel aan de kant zet wordt niet duidelijk uit zijn tweets. Wat wel als een paal boven water staat is dat hij niet van mening zal veranderen en dat hij met zijn eigen vorm van logica ieder tegenargument kan weerleggen. Sommige mensen zullen om voor velen ondoordringelijke redenen nooit geloven in de wetenschap, ook al zou het gezien hun carrière wel wenselijk zijn. Hoe harder wetenschappers trachten ze over te halen des te meer zullen ze zich verzetten. Hoewel de anti-intellectuele houding wellicht ook wat te maken heeft met het denkniveau van complotdenkers zijn er ook heel veel logische denk-

stappen die achter onlogische overtuigingen zitten. Het verlangen naar begrip en subjectieve zekerheid. Het verlangen naar controle en veiligheid. We lijden allemaal onder cognitieve dissonantie, alleen wil niet iedereen dat toegeven. Dat is waar kritisch denken aan bod komt.

Waarom zou iemand geloven in de wetenschap als de visie van wetenschappers op de realiteit niet wordt gedeeld?

Kritisch denken

Het kritische denken is een kwaliteit die we allemaal in verschillende mate hebben. Het is mogelijk om kritisch na te denken over de wereld, bekenden, onbekenden en over onszelf. Het kritisch denken van anti-intellectuelen wordt aangewakkerd door de wetenschap en vice versa. Kritisch denken is essentieel voor iedere levensovertuiging, of iemand in een god gelooft, in de wetenschap, een beetje van beide of in helemaal niets. Een kritische kijk op de wetenschap, en iedere andere bron van informatie, is in dit online tijdperk van groot belang. Als we al iets kunnen meenemen uit het presidentschap van Donald Trump, laat het dan wezen dat het wemelt van het nep nieuws. De wetenschap is hierbij geen uitzondering. Wie betaalt voor een onderzoek maakt veel uit. Tientallen jaren lang dachten mensen dat roken gezond was omdat de tabaksindustrie alle onderzoeken naar de effecten van roken financierde. Nu geloven veel mensen dat vaperen niet ongezond is dankzij de financiële steun die vape fabrikanten aan longonderzoek bieden. Wie

het onderzoek doet maakt heel veel uit. Zo is er op medisch gebied heel weinig informatie over de gezondheid van vrouwen omdat het onderzoek honderden jaren vrijwel exclusief gedaan is door mannen. Dat de wetenschap niet onpartijdig of alwetend is en dat het geen synoniem voor waarheid vormt is iets waar ik me volledig bij aansluit, in tegenstelling tot meneer deGrasse Tyson als we zijn tweet mogen geloven. Het is niet alleen belangrijk om kritisch te zijn over de wereld en je naasten, het is ook van belang om eens in de zoveel tijd een kritische blik te werpen op je eigen overtuigingen. Dat is waar veel mensen, waaronder dus ook Neil deGrasse Tyson, de fout in gaan.

Het is niet alleen belangrijk om kritisch te zijn over de wereld en je naasten, het is ook van belang om eens in de zoveel tijd een kritische blik te werpen op je eigen overtuigingen

Waarheid is niet alleen maar gebonden aan individuen. Het is belangrijk om te onthouden dat waarheid gebonden is aan tijd en ruimte. Wij vinden het nu een lachwekkend idee dat wetenschappers vroeger geloofden dat de aarde het middelpunt van ons sterrenstelsel was. Het onderzoek wat je nu doet zal over een paar jaar weergaloos weerlegd worden, ook al lijkt het nu zo kloppend. Wetenschap is nooit klaar. We zullen nooit een punt bereiken waar iemand een paper inlevert om vervolgens onderuit te zakken en te concluderen: "Zo, nu is alle wetenschap gedaan". Veel dingen weten we nog niet en van nog meer dingen weten we helemaal niet dat we ze niet weten. Fouten maken is de enige manier waardoor we kunnen leren. Verbeteringen zijn alleen mogelijk wanneer er erkent wordt dat er in eerste instantie iets fout is gegaan. Fouten vormen de traptreden naar een correcte conclusie. Met een correcte conclusie bedoel ik er eentje die stand zal houden en het leven iets logischer zal maken totdat hij ook een traptrede zal worden voor een conclusie die nog correcter is.

Wellicht is het soms beter om jezelf niet fier overeind proberen te houden in een discussie tegenover iemand die niet in de wetenschap gelooft. Persoonlijk ben ik er paradoxaal genoeg absoluut van overtuigd dat absolute waarheden niet bestaan. Misschien is het beter om elkaar de hand te schudden en een grijs gebied te vinden waarin beiden comfortabel kunnen leven. ▲

Grappenmaker

Met drie vrienden uit de '1E in Damsko' WhatsApp-groep (samen brugpiepen schept een band) spreek ik af een rondje door het Vondelpark te wandelen. Vanwege corona hebben we elkaar al lang niet gezien: 'Was de laatste keer op jouw feestje? Dat is anderhalf jaar geleden man!' Toch voelt het direct als vanouds. We kennen elkaar al sinds we twaalf zijn en de onderlinge interacties zijn in de loop der jaren weinig veranderd. We voelen elkaars grappen onmiddellijk weer aan en nemen elkaar zonder terughoudendheid gelijk op de hak.

De grappenmaker van de groep maakt bij elke nieuwe begroeting dezelfde flauwe grap: 'Hé Max, jij ook hier? Wat toevallig!' Het zet de toon voor een lollige middag. Onze grappenmaker is niks veranderd. Vroeger liet hij ons gieren van het lachen door het bloed onder de nagels van docenten te halen; nu lachen we om het scherpe terugverwijzen naar dat melige pubergedrag. Ook haalt de grappenmaker de eindeloze debatten aan waarin hij en ik zij aan zij streken tegen twee rechts-liberale vrienden – over de hypotheekrenteaftrek bijvoorbeeld. De grappenmaker heeft nog steeds een socialistisch hart.

Maar we merken langzaam dat toch niet alles hetzelfde is gebleven. Waar we op achttienjarige leeftijd gelijktijdig de middelbare school verlieten, is onze grappenmaker nu de enige met een volwassen baan. Hij gooit zelfs een balletje op over zijn idee om een huis te kopen. Eén van ons pakt de grap grijnzend op: 'Is dat wel een goed plan? Hoe is de huizenmarkt nu? Heb je al een makelaar?'

Tot onze verbazing blijkt de grappenmaker geen grap te maken. 'Ik heb op twee huizen geboden en ga een aantal bezichtigingen doen komende week.' Het wordt een beetje stil. Dit is voor ons totaal onbekend terrein. Ter vergelijking: ik voelde me vanochtend nog erg volwassen toen ik zelfstandig aan mijn kapotte fiets aan het sleutelen was. Dat gevoel verdwijnt nu langzaam naar de achtergrond. Het repareren is overigens niet gelukt, zelfs niet met hulp van de buurman.

Het is natuurlijk financieel gezien verstandig om in vastgoed te investeren. De huizenprijzen blijven stijgen en de maandelijkse kosten van een hypotheek zijn vaak een stuk lager dan van een gehuurde woning. Maar er bestaat een maatschappelijk probleem: als je veel geld hebt, kun je gemakkelijk je vermogen uitbreiden door een huis te kopen. Het afgelopen jaar stegen de huizenprijzen enorm, met bijna vijftien procent. Voor huizenbezitters is dat fijn, maar wat als je een huis wilt kopen? Mensen uit minder vermogende families en gezinnen kunnen vaak pas later in hun leven een huis kopen – als dat überhaupt al lukt – en lopen constant achter de feiten aan. Zij zullen hun geld veel langer in rook zien opgaan aan de huur.

Wij, de '1E in Damsko' jongens, zijn blijkbaar toch wat veranderd. De grappenmaker en ik spreken niet meer over de hypotheekrenteaftrek. In plaats daarvan vraagt hij me: 'Wil je voor me duimen dat ik de hoogste bidder zal zijn volgende week?' Daar was ik al mee begonnen. ▲

Tekst /// Max Rensink Beeld /// Dorota Dabrowska

“Eén professor kan het verschil maken”

De pan-Europese partij Volt bestaat inmiddels vier jaar en lijkt niet snel van het politieke toneel te verdwijnen. Reinier van Lanschot (31) besluit op 27-jarige leeftijd om zijn baan op te zeggen en zich fulltime – op vrijwillige basis – te focussen op de opbouw van de Nederlandse tak van Volt. Per toeval aangestoken door de inspiratie van een professor besluit Reinier onontgonnen terrein tegemoet te gaan en daarmee een wijsheid te honoreren die nog ouder is dan de weg naar Rome: volg je eigen doel.

Tekst /// **Julien Paul Jukema** Beeld /// **Amanda Vlieger**

Het is een mooie zonnige maan-dagochtend en ik sta voor een gezellig ogend koffietentje bij het Sarphatipark in de Pijp te wachten op Reinier van Lanschot, co-president van Volt-Europa. Met een glimlach van oor tot oor en een opvallende paarse muts waar groot de letters V O L T opgedrukt staan, komt Reinier met zijn fiets in de hand aangelopen. We hebben nauwelijks kennis gemaakt of diezelfde paarse muts valt twee voorbijgangers op. Direct ontstaat er een leuk gesprekje. De voorbijganger: ‘vroeger ging ik altijd naar het festival op de NDSM-werf, prachtige tijden waren dat’ - Reinier praat gezellig mee en wurmt door de herinneringen van de beste man dat Volt tegenwoordig - naast de naam van een festival - óók een politieke partij is. De interesse van de voorbijganger verstompt enigszins wanneer woorden als ‘politiek’ en ‘Europa’ uitgesproken worden, maar wie weet zorgt deze toevallige ontmoeting wel voor een toekomstige onverwachte keuze tijdens het bezegele van zijn democratisch recht. Gewapend met het rode potloodje in de hand, gordijnen achter zich gesloten, maakt de fervent festivalganger wellicht door deze ontmoeting een andere keuze.

Passie voor Europa

Reinier vertelt over zijn passie voor Europa, per toeval aangewakkerd door een professor die hij tijdens zijn minor geschiedenis heeft ontmoet. ‘Ik had weinig zin in een vak over Europese integratie, mijn interesse lag veel meer bij onderwerpen zoals de oudheid en belangrijke oorlogen.’ Door die ene professor, de heer Segers, is er een vonkje ontstaan

wat 10 jaar later het co-voorzitterschap van Volt Europa als resultaat betekende. Als 21-jarige student, vol genietend van het studentenleven maar wél bij ieder college aanwezig, wordt Reinier herinnerd

Wanneer je alle toekomstige uitdagingen ‘te’ slim bekijkt, zie je genoeg dingen die waarschijnlijk niet zullen gaan lukken, welke onoplosbaar lijken

door zijn professor destijds: ‘Ik zat toevallig met hem in een podcast afgelopen week, daar heb ik hem verteld wat voor invloed zijn colleges op mijn toekomstige keuzes hebben gehad.’

Natuurlijk is alleen een vonkje niet genoeg om het succes van de nieuwe politieke partij te laten ontbranden. ‘Wat je nu probeert, dat gaat niemand willen’ werd Reinier in 2017 verteld door verschillende mensen uit de politieke wereld. Tóch was het Europees parlement niet volledig onhaalbaar tijdens de afgelopen Europese parlementsverkiezingen.

Advies van Reinier? ‘Het helpt om niet te slim te zijn,’ het klinkt als een paradox, maar na een extra uitleg snap ik goed wat Reinier bedoelt. ‘Wanneer je alle toekomstige uitdagingen ‘te’ slim bekijkt, zie je genoeg dingen die waarschijnlijk niet zullen gaan lukken, welke onoplosbaar lijken. Dan ben je bij voorbaat al geneigd om te stoppen. Voor Reinier is het juist prachtig om te zien dat hulp uit onverwachte hoek ontzettend vaak het verschil maakt. ‘Maar je weet niet dat die hulp kan komen, als je niet begint’.

Tijdens de verkiezingscampagne voor het Europees parlement in 2019 waar Reinier als lijsttrekker fungeerde vindt een verandering in zijn *mindset* plaats. ‘Het enige waar ik nog aan dacht was dat het daadwerkelijk ging lukken, de mogelijkheid dat het wellicht niet zou gebeuren heb ik volledig uit mijn hoofd gezet’. Helaas voor Reinier mocht het niet baten en komt Volt deze

keer niet aan de beoogde 4% van de stemmen die nodig is voor een plek in het Europees Parlement. ‘Ik had verwacht dat het enthousiasme toen misschien wel een beetje in zou zakken, maar het tegenovergestelde bleek waar’. Iedere dag groeit Volt met nieuwe aanmeldingen, nieuwe enthousiastelingen die zich dikwijls met hebben en houden volledig storten op de groei van de partij.

Tips voor studenten?

Nadat Reinier mij vertelt dat hij toch altijd nog een beetje zenuwachtig is voor een interview omdat hij ‘al die mensen die zich zo keihard inzetten voor Volt recht aan wil

doen’ komen we wederom op studenten als onderwerp. Op de vraag wat voor advies hij heeft voor de huidige studenten die toevallig niét zo’n prikkelende professor tegen het lijf lopen tijdens een geschiedkundig college antwoordt hij bedachtzaam. ‘Lezen, veel lezen’ vertelt Reinier: ‘fictie, vooral veel fictie’. ‘Door fictie te lezen kun je meer dan één keer leven, je kruipt in karakters en personen waar je normaal nooit mee geconfronteerd wordt, dit verbreedt de horizon en maakt het gemakkelijker om andere mensen te begrijpen.’

Het was een interessante ochtendwandeling met Reinier, co-president van Volt Euro-

pa. De politieke beweging die het verbureaucratiseren van Europa een halt toe wil roepen en tegelijkertijd samen een sterke vuist maken om de uitdagingen van de 21^e eeuw het hoofd te bieden. We geven elkaar nog snel een - ondanks de gewinning- enigszins ongemakkelijke elleboog-boks. Reinier versnelt zijn pas naar waar zijn fiets geparkeerd staat en opent hem rap. Over 4 minuten staat een bespreking met z’n team op de agenda. ‘Van Zweden tot Spanje, van Ierland tot Roemenië komen ze vandaan, hoe fantastisch!’. In de verte flitst de opvallende paarse muts langs de Amsterdamse huizen, wat een verfrissende kleur is het toch eigenlijk ook. ▲

De regeringsformatie: vertrouwen om te wantrouwen

Na de recente schandalen rond demissionair minister-president Mark Rutte is het vertrouwen tussen Kamer en kabinet geschaad. Een motie van wantrouwen redde het niet, maar een motie van afkeuring tegen Rutte wel. Toch lijkt die motie tot nu toe weinig politieke consequenties te hebben. Wat betekenen zulke moties van afkeuring en wantrouwen dan überhaupt nog en wat is de maatstaf voor wanneer ze ingezet moeten worden?

Tekst /// Alexander M. Hiebsch Beeld /// Bob Foulidis

Alhoewel er een overvloed van problemen is die aangekaart zouden moeten worden in de huidige kabinetsformatie, is het centrale thema van de formatie een ander: Mark Rutte's zoektocht om het vertrouwen in zijn leiderschap terug te winnen. De aanleiding hiervoor, de kinderopvangtoeslagenaffaire en haar nasleep, is verre van het eerste schandaal gedurende Rutte's premierschap. Het is echter het eerste dat aan hem lijkt te blijven plakken. Desalniettemin is Rutte ervan overtuigd nog door te kunnen in een vierde kabinet. Sinds het demissionair worden van het kabinet Rutte-III zijn er echter nog meer schandalen naar buiten gekomen die het vertrouwen van de Kamer in Rutte hebben geschaad. Toch heeft een meerderheid van de Tweede Kamer de motie van wantrouwen jegens Rutte niet gesteund, en is slechts een motie van afkeuring aangenomen. Zo'n motie van afkeuring bekritiseert slechts het handelen van een bewindspersoon maar spreekt nog geen onherroepelijk wantrouwen uit. Maar als de handelswijze van Rutte niet een motie van wantrouwen waard was, wat is dan wél het criterium dat zo'n motie wordt aangenomen?

Moties en consequenties

De situatie rond de aangenomen motie van afkeuring jegens Rutte is niet uniek. Op 13 december 2006 werd een motie van afkeuring aangenomen tegen Rita Verdonk (VVD), die toen minister voor Vreemdelingenzaken en Immigratie was in het demissionaire rompkabinet Balkenende-III. De motie van afkeuring betrof de weigering van minister Verdonk om twee door de Kamer aangenomen moties uit te voeren. Tot dan toe hadden alle aangenomen moties van afkeuring ertoe geleid dat de betrokken minister of staatssecretaris zijn ontslag indiende. Verdonk heeft haar ontslag echter niet ingediend, slechts haar ministeriële takenpakket werd veranderd. De Tweede Kamer heeft zich na een debat uiteindelijk neergelegd bij het aanblijven van Verdonk. Rutte's besluit om ondanks de aangenomen

motie van afkeuring aan te blijven als demissionair minister-president staat daarmee in lijn met het precedent van Verdonk. Alhoewel het aannemen van de motie oneervol blijft voor Rutte, zorgt het gebrek aan politieke consequenties ervoor dat de motie van afkeuring uiteindelijk een leeuw zonder tanden is. Echter, een belangrijk verschil met de casus Verdonk, is dat Rutte er niet van beticht kan worden moties niet uit te voeren. De motie van afkeuring constateert dat Rutte: "ernstige schade heeft toegebracht aan het herstel van vertrouwen van de burger in de overheid en aan het onderling vertrouwen in het proces om te komen tot een nieuwe regering". Is dit niet *de facto* wantrouwen vanuit de Kamer aan het adres van Rutte?

Om dit te beantwoorden moeten we eerst kijken naar: wat moties van wantrouwen en afkeuring zijn en betekenen, en ten tweede is de vraag wanneer deze moties gebruikt moeten worden. In de grondwet is niets vastgelegd over hoe moties van wantrouwen en afkeuring functioneren en wat de gevolgen zijn als dergelijke moties worden aangenomen. Moties van wantrouwen en afkeuring hebben dus *de jure* geen speciale status. Dit leidt tot problemen zoals in de fameuze nacht van Schmelzer, van 13 op 14 oktober 1966. Destijds is een reguliere motie van KVP-fractievoorzitter Schmelzer, die niet bedoeld was als motie van wantrouwen, wel op die manier geïnterpreteerd door toenmalig minister-president Cals. Deze en diens kabinet dienden na aanneming van de motie hun ontslag in. Maar het gebrek aan codificatie van moties van wantrouwen en afkeuring raakt ook een ander knelpunt, zoals de casus Verdonk laat zien. Want alhoewel het vrijwel ondenkbaar is dat een minister aanblijft na een motie van wantrouwen of afkeuring, is er geen wettelijke garantie dat hij of zij ook echt opstapt. Door de jaren heen ontwikkelde gewoontes kunnen opzij gezet worden als dat partijpolitiek opportuun is.

In de grondwet is niets vastgelegd over hoe moties van wantrouwen en afkeuring functioneren en wat de gevolgen zijn als dergelijke moties worden aangenomen

Een dergelijke garantie dat bestuurders opstappen bij moties van wantrouwen en afkeuring is er wel voor lokale besturen. Deze staan in de Provinciewet, de Gemeentewet en de Wet openbare lichamen Bonaire, Sint Eustatius en Saba. Hierin wordt beschreven dat als een bestuurder na een motie van wantrouwen geen ontslag indient, het betreffende lichaam zelf kan overgaan tot het ontslaan van de bestuurder. Dit zorgt ervoor dat moties van wantrouwen sowieso een gevolg hebben. Het is echter te betwijfelen of een dergelijke wet ook kan functioneren op nationaal niveau, omdat artikel 43 van de grondwet voorschrijft dat de koning ministers benoemt en ontslaat, niet de Tweede Kamer. Maar al zou de consequentie van een motie van wantrouwen wettelijk gegarandeerd zijn, dan is nog niet geformuleerd wanneer een dergelijke motie ingezet moet worden.

Huidige regelingen

In het huidige politieke bestel is er geen reglement dat bepaalt wanneer moties van wantrouwen en afkeuring wel of niet ingediend zouden moeten worden en wat de maatstaf is voor het aannemen door de Kamer. Daarmee hangt het indienen van, en het stemmen over de moties af van de inschattingen van de Kamerleden en Kamerfracties. Dit brengt problemen met zich mee. In het huidige interregnum van het demissionaire kabinet Rutte-III is Rutte zowel Kamerlid als minister-president. Een dergelijk cumul van politieke functies is niet ongebruikelijk tijdens een regeringsformatie. Het is

wel zeer problematisch omdat Rutte als Kamerlid kan stemmen over moties die oordelen over zijn functioneren als minister-president. Belangenverstrengelingen zijn echter niet alleen van toepassing op Rutte, omdat de acties van Rutte niet los staan van de overkoepelende politieke situatie. De formatieonderhandelingen bijvoorbeeld zullen nog steeds met Rutte gevoerd moeten worden omdat hij fractievoorzitter blijft van de VVD, wat onafhankelijk is van het wel of niet vertrekken als demissionair premier. Dit zorgt ervoor dat het quasi-judiciële besluitstuk of de Kamer Rutte uit zijn macht wil zetten niet besloten wordt op basis van de alleen daartoe benodigde feiten, maar ook op basis van de vraag of dat partijpolitiek opportuun is of niet. Ook al zouden er gegronde redenen zijn om een bewindspersoon uit diens ambt te zetten, weegt de politieke situatie dus zwaar. Dit kan goede gevolgen hebben, als bijvoorbeeld het landsbelang gedurende een crisissituatie in het proces meegewogen wordt. Echter is het onmiskenbaar dat deze belangenverstrengeling kan leiden tot situaties waarin bewindspersonen politieke doodzonden begaan, zoals het onjuist informeren van de Kamer, maar toch niet weggestuurd worden omdat dit voor een meerderheid niet gunstig is. Dit alles wijst op het overkoepelende probleem, dat de maatstaf wanneer het vertrouwen tussen Kamer en kabinet gebroken is nogal arbitrair schijnt.

Zodoende moeten wij als burgers de door ons gekozen Kamerleden vertrouwen dat zij indien nodig het kabinet wantrouwen

Codificatie

Zijn er alternatieven? De Verenigde Staten van Amerika hebben getracht afzettingsprocedures, minder arbitrair te maken, door de regels voor afzetting te codificeren, d.w.z. dat de regels vastgelegd worden in de wet. In de VS is impeachment vastgelegd in de grondwet. De procedure maakt het mogelijk hoge burgerlijke functionarissen uit hun ambt te zetten. De specifieke zaken waarvoor impeachment ingezet mag worden zijn ook vastgelegd: "hoogverraad, omkoping of andere zware misdrijven of misdragingen". Alhoewel hiermee een maatstaf is vastgelegd wanneer een afzettingsprocedure ingezet kan worden, is dit verre van een duidelijke en interpretatievrije maatstaf. Bij de impeachments tot nu toe is het een lastig en voornamelijk partijpolitiek vraagstuk geweest hoe de maatstaf voor afzetting toegepast dient te worden. Dit was nog recentelijk te zien bij de twee impeachments van Donald J. Trump. Een kwestie die daarbij een rol speelt is of een

burgerlijke functionaris wel degelijk de wet heeft overtreden of nog net binnen de grenzen van de wet valt. Door de maatstaf voor afzettingsprocedures te codificeren wordt dergelijk grensoverstijgend gedrag nog verder aangemoedigd omdat de mazen van de wet bewindspersonen kunnen beschermen tegen afzetting.

Voor Nederland geeft deze codificatie van afzettingsprocedures dus ook geen garantie dat de genoemde problemen voorkomen worden, ook niet als de codificatie nog gedetailleerder beschreven wordt. Naast het feit dat het een sisyfus-taak zou zijn om alle mogelijke vertrouwensbrekende acties wettelijk te beschrijven, zou dit een motie van wantrouwen veranderen in een compleet juridisch proces. Kamerleden zouden dan rechters worden, wat niet hun taak is. Moties over het vertrouwen in een bewindspersoon zijn namelijk niet een oordeel over het verleden, maar over het vertrouwen in de toekomstige intenties en competenties van een bewindspersoon, gebaseerd op diens verleden. Daarentegen zou codificatie voor moties van afkeuring wel een houvast bieden, gezien deze moties alleen betrekking hebben op ondernomen handelingen. Maar ook hier geldt dat een volledige codificatie zou leiden tot een juridisch proces, in plaats van een politiek besluit dat door de Kamer genomen kan worden.

Maatstaf van wantrouwen

Omdat een motie van wantrouwen fungeert als Kameruitspraak over de toekomstige intenties van een kabinetslid, hoeft er geen wettelijk sluitende standaard te zijn van acties waarvoor moties van wantrouwen ingezet moeten worden. Want ook al zou een bewindspersoon een politieke doodzonde begaan, dan zou de kamer erop kunnen vertrouwen dat genoeg ondernomen zal worden om de fout recht te zetten. Wantrouwen is daardoor een subjectief oordeel, per Kamerlid of Fractie. Een oordeel dat berust op een maatstaf van ontoelaatbare acties zou nog steeds de grondslag kunnen vormen van een ander soort afzettingsprocedure, bijvoorbeeld voor een motie waarin de handelwijzen van een minister worden afgekeurd. Maar, het is betwifelbaar of het in dat geval om wantrouwen gaat.

Uiteindelijk is dit niet een ideale situatie, want de genoemde problemen rond de arbitraire inzet van moties van wantrouwen worden hiermee niet voorkomen. Het inzetten van moties van wantrouwen berust daarmee namelijk op het gezonde verstand van Kamerleden en fracties. Dat kan in de beste situatie leiden tot het goed functioneren van moties van wantrouwen via ongeschreven regels. In een slechtere situatie kan het uitlopen op arbitraire en partijpolitieke beslissingen die noch het landsbelang, noch de democratie helpen. Zodoende moeten wij als burgers de door ons gekozen Kamerleden vertrouwen dat zij indien nodig het kabinet wantrouwen. Maar gezien de motie van afkeuring tegen Rutte juist aanstipt dat dit vertrouwen tussen burger en overheid geschaad is, valt te bezien of een dergelijk functioneren van moties van wantrouwen toekomstbestendig is. ▲

Aparte woorden

De Nederlandse taal barst van mooie, vreemde, bijzondere en wanstaltige

woorden en uitdrukkingen. Elke maand pluist Babel er een uit. Deze

maand staat in het teken van het beschrijven van de Ander.

Tekst /// Robin Phoelich Beeld /// Imke Chatrou

Steeds meer zien we hoe men worstelt met het vinden van de juiste woorden om de Ander te beschrijven en te bespreken. Want hoe beschrijven we de Ander eigenlijk? En is het mogelijk om het gesprek over de Ander te voeren met ons huidige taalbestel en gewoontes? Deze worsteling geschiedt natuurlijk niet enkel in de Nederlandse taal, maar de Nederlandse taal biedt wel een aantal voorbeelden van deze wanstaltige en dubieuze bewoordingen.

Ik heb het over de Ander als een filosofische term bedacht door Emanuel Levinas. Als je de definitie van het woord *an sich* opzoekt betekent de Ander niet dezelfde, niet hetzelfde, of alternatief, tweede, volgende, eerstvolgende, of diegene die je niet zelf bent. In deze hoedanigheid zijn vooral 'alternatief' en 'tweede' zeer interessant. Met taal proberen we juist diegene te bereiken die niet onszelf is, maar daar lijkt het één en ander vaak langs elkaar heen te bewegen.

Een goed voorbeeld van een typische Nederlandse term om deze Ander te beschrijven is 'allochtoon'. Deze term is op verschillende manieren te definiëren en draagt verschillende lagen van betekenis. Denk aan 'ander', 'vreemd', 'van andere aarde of van elders', of aan 'niet-inheems', of een 'niet-oorspronkelijke bewoner'. De Van Dale kiest zelfs voor 'personen met een niet-blanke huidskleur'. Dus wie is de allochtoon dan eigenlijk? Deze term bevat geen informatie of betekenis aangaande de persoon in kwestie die beschreven wordt. Men gebruikt deze term eerder om te schelden, te *otheren*. Om (*hate*) *speech act theory* te bedrijven, om aan te geven dat iemand apart zou staan van de Nederlandse etniciteit of cultuur. De realisatie van de problematiek die inherent is aan deze term drong langzaam door tot Nederland – of tenminste tot een deel van Nederland – en dan alsnog in beperkte mate. Vervolgens werd er geworsteld om een nieuwe term in het leven te roepen. Immers, deze Ander niet beschrijven of benoemen blijkt niet een optie te zijn. Het gedocht van een term: 'persoon met (niet-westerse) migratieachtergrond' werd in het leven geroepen. Maar deze term draagt wederom een *marker* van *otherness* of *difference* en vat wederom geen werkelijke lading. Niet-westers zou net zo goed 'islamiet' kunnen betekenen, want dat is de associatie die het bij de meesten zal oproepen; zelfs al ben je hier geboren, spreek je geen andere taal dan Nederlands, ben je hartstikke Eurocentrisch en heb je nog nooit waargenomen buiten het continent van Europa.

Zo zijn er meerdere Nederlandse termen om de Ander te beschrijven die leeg aan betekenis zijn. Maar de vraag die dit oproept is of taal wel werkelijk de deur naar de Ander kan openen; naar het interacteren met, en erkennen van, deze Ander. Abdelkader Benali stelde in zijn voorgenomen voordracht voor de Dodenherdenking dit jaar zeer toepasselijk dat het de stilte is wat de deur naar de Ander opent. Hij pleit voor stilte als een actieve handeling. Stilte vertelt ons waarschijnlijk veel meer over die Ander die we met man en macht proberen te beschrijven, om hem of haar vervolgens tot nauwe hokjes te verbannen. De drift om te benoemen met woorden is hardnekkig, en viert normaliter zege boven de stilte, maar zo vormt taal in dit geval eerder een obstakel dan een communicatief middel. ▲

Babel, Maandblad voor de Faculteit der Geesteswetenschappen, Spuistraat 134, kamer 2.01F, 1012 VB Amsterdam, babel-fgw@uva.nl

Hoofdredactie

Freek Hays
Lisa Kampen

Redactie

Lucas Gortemaker, Brent de Nef, Robin Phoelich, Max Rensink, Jens Rummens, Tammie Schoots, Sofia de Valk, Teske Wortman

Eindredactiecoördinatie

Suzanne Hoogstraten

Eindredactie

Shannen Boekhorst, Amber Bregman, Camilla Henneman, Sanne de Jong, Elly Lewin, Marit Versantvoort, Lisa van der Werf, Lisanne de Zee, Annabel Zwagemaker

Beeldcoördinatie

Dorota Dabrowska

Fotografie

Amanda Vlieger, Danielle Kliwon, Sietske Arnoldus

Coverbeeld

Amanda Vlieger

Illustraties

Winonah van den Bosch, Imke Chatrou, Dorota Dabrowska, Bob Foulidis, Fieke de Groot,

Webredactie

Danielle Kliwon

Redactieraad

Sarah Beeks, Reinier Kist, Everdien Rietstap, Thomas Rueb

Vormgeving

Luke van Veen,
www.lukevanveen.com

Druk

drukpartnerszuid
drukpartnerszuid.nl

Schrijven of illustreren voor Babel?

Babel heeft regelmatig plaats voor nieuw schrijftalent, foto-grafen en illustratoren. Mail ons je cv en recent werk.

Vind ons leuk

www.babelmagazine.nl

Zie ons archief in op de UvA-website van *Babel*. Je vindt ons in de A-Z lijst van je opleiding.

Mag ik je mee?

AKT I

[Kaspar] Mag ik je meenemen?

[Wodan] Waarnaartoe?

[Kaspar] Naar daar waar ik ga.

[Wodan] Je mag mij meenemen, als je laat zien wat daar is.

[Kaspar] Ik zal je laten zien wat daar is. Het is wel de vraag of dan nog te zien is wat daar is.

[Wodan] Hoe bedoel je?

[Kaspar] Nu neem ik je mee naar daar, maar dan zal daar geen daar meer zijn. Daar zul je misschien een andere vraag hebben.

[Wodan] Dus als ik meega gaan we naar daar. Maar we zullen nooit dààr komen? Zoiets?

[Kaspar] Ja, zoiets. Misschien is het riskant.

[Wodan] Misschien moeten we zekerder weten of we genoeg hebben.

[Kaspar] Van wat?

[Wodan] Van wat?

AKT II

Kaspar en Wodan bevinden zich in een weiland. Het is vroeg in de ochtend, een nevelig licht, zweeft boven het koude landschap. Er is niet verder te zien dan ongeveer 20 meter door de dikke mist. De twee lopen naast elkaar door het veld in een rustig tempo, beiden in eenzelfde soort bedenkelijk ritme. Wodan heeft zijn handen achter zijn rug in elkaar verstrengeld. Kaspars armen bungelen vrij, maar tegen de natuurlijk beweging van zijn benen in.

[Kaspar] Mag ik je meenemen? (Zijn armen zwaaien iets meer op bij het uitspreken van de woorden.)

[Wodan] (Wodan keek steeds bedachtzaam naar

de vriesgrond, sluit zijn ogen om te horen wat Kaspar zegt, kijkt hem dan aan.) Waarnaartoe? (Met een bedeesde nieuwsgierigheid.)

[Kaspar] Naar daar waar ik ga. (Een uitleg alsof dat het enige mogelijke antwoord was.)

[Wodan] (Besluitend en zeker van zijn antwoord.)

Je mag mij meenemen, als je laat zien wat daar is.

[Kaspar] Ik zal je laten zien wat daar is. (Stopt met lopen, maakt zijn ogen tot spleetjes, tuurt in de verte) Het is wel de vraag of dan nog te zien is wat daar is.

[Wodan] (Is iets verder doorgelopen, maar stopt nu ook). Hoe bedoel je?

[Kaspar] Nu neem ik je mee naar daar, maar dan zal daar geen daar meer zijn. (Begint de zin fel en afstandelijk, vervolgt dan rustig en concluderend en loopt weer vooruit richting Wodan.) Daar zul je misschien een andere vraag hebben.

[Wodan] Dus als ik meega gaan we naar daar. Maar we zullen nooit dààr komen? (pauze) Zoiets?

[Kaspar] (Moet weer even stil staan, denkt na, probeert Wodans woorden in gedachten te herschikken en per woord te vatten, zijn vingers volgen de verbeelde zin. Hij komt dan tot de conclusie dat dat waar is en stemt in.) Ja, zoiets. (Denkt nog dieper na, ziet in dat dat een probleem kan zijn.) Misschien is het riskant.

[Wodan] Misschien moeten we zekerder weten of we genoeg hebben.

[Kaspar] (Kijkt Wodan een paar tellen aan.) Van wat?

[Wodan] (Haalt zijn schouders op, blijft Kaspar aankijken. In een zucht, die tussen opluchting en vermoeidheid in zit, antwoordt hij.) Van wat?

Tekst /// Sofia de Valk Beeld /// Fieke de Groot